

1968, 17. srpen, Praha. - Návrh referátu A. Dubčeka pro XIV. sjezd KSČ.

Soudružky a soudruzi,

přistupujeme k jednání mimořádného XIV. sjezdu s vědomím velké odpovědnosti před stranou, lidem naší republiky i mezinárodním komunistickým hnutím.

Málokdy v dějinách naší strany připadla delegátům sjezdu povinnost učinit rozhodnutí, která v takové míře mohou ovlivnit charakter dalšího vývoje strany a země. Málokdy byly přípravy sjezdu provázeny takovým zájmem, péčí i nadějemi celého národa. Málokterému sjezdu naší strany připadla tak závažná úloha jako mimořádnému XIV. sjezdu.

- Máme zúčtovat definitivně s obdobím, které je poznamenáno bolestnou krizí našeho hnutí, položit základy nové linii strany a potvrdit tak myšlenky vzniklé v procesu demokratické obrody.

- Máme projednat zásady nového státoprávního uspořádání, které vnese podstatnou změnu do vztahů mezi našimi národy a v té či oné míře ovlivní všechny společenské vztahy.

- Sjezd má přijmout nové stanovy jako základ zdravých, důsledně demokratických vztahů ve straně.

- Konečně má zvolit nový ústřední výbor, který bude s to vést naši stranu po nových cestách.

Lednové plénum ústředního výboru otevřelo cestu k přezkoumání celého stavu naší společnosti a k přehodnocení dosavadní politické linie strany.

Jsme zatím příliš bezprostředními účastníky dramaticky se měnících společenských situací, než abychom mohli vynášet konečné soudy o všech aspektech našeho vývoje. Zároveň je půl roku příliš krátká doba, aby bylo možno stanovit zcela přesně cesty a formy vývoje budoucího. Přesto však dlouholetá zkušenost strany a lidu, jež v polednovém vývoji rychle vyzrála, ukazuje zcela jasně na jedné straně zjevné deformace, které přivedly stranu i společnost do hluboké krize, a na druhé straně nezbytné kroky k jejich překonání, jež se postupně skládají ve zcela novou podobu našeho socialistického vývoje.

Chceme vybudovat ekonomicky bohatou a demokraticky uspořádanou socialistickou společnost, která bude dnes a denně prokazovat svoji spravedlivou, humánní, skutečně lidskou tvář.

Chceme zhodnotit dílo, jež ze sebe vydala obětavá dvacetiletá snaha milionů komunistů a pracujících, jemuž věnovalo své životní síly několik generací, ale které bylo také často promarňováno špatným a neodpovídajícím uspořádáním společenských činností a vztahů.

Chceme očistit, potvrdit a rozvinout základní hodnoty, jimiž zakotvil socialismus v naší vlasti, které vítězně prošly obdobím morální a politické krize vyvolané předlednovými poměry a které neztratí svou platnost ani v kterémkoliv příštím období našeho vývoje.

K těmto hodnotám počítáme zejména:

1. Socialistické ekonomické vztahy založené na společenském vlastnictví výrobních prostředků a vylučující vykořisťování člověka člověkem.

2. Existenci politické síly schopné vést společnost na základě marxistického socialistického programu, na základě mobilizace milionů dělníků a ostatních pracujících a s pomocí vědeckého poznání. O tuto úlohu se uchází komunistická strana.

3. Sociálně politické vztahy, v nichž se mohou prosazovat společné zájmy pracujících a které zaručují sociální spravedlnost a základní sociální jistoty.

4. Svazky internacionalismu, spojenectví a přátelství Československé socialistické republiky se Sovětským svazem a druhými socialistickými zeměmi, v nichž je zabezpečen socialistický rozvoj a samostatná státní existence národů naší země.

Na tyto principy i na další pozitivní výsledky naší dvacetileté cesty navazujeme a chceme je - očistěné od všech zkreslujících a znehodnocujících nánosů - učinit základními kameny pro další socialistický vývoj.

Pocitujeme přitom velkou úctu k nezištné a obětavé práci milionů občanů, staniců členů a funkcionářů komunistické strany, kteří v úsilí o socialismus našli smysl svého života a kteří v přesvědčení o spravedlnosti socialistické věci a ve víře ve správnost prováděné politiky vynaložili mnoho sil, aby uskutečnili náročné socialistické přeměny, aby realizovali představy o spravedlivém společenském řádu.

Na velikosti tohoto úsilí nic nemění, že mnohdy byly tyto představy dobově omezené, že snaha odstranit křivdy kapitalistické společnosti se často měnila v holou negaci všeho starého a nesla s sebou rozporné výsledky.

Zvláštní úctu a obdiv pak vyjadřujeme těm soudruhům, jejichž obětavou prací pro socialismus brutálně přervaly zásahy režimu osobní moci a na které těžce a nespravedlivě dopadly křivdy minulého období. Skláníme se před památkou komunistů, kteří v této době ztratili život. Jsme velmi rádi, že se jako delegáti a hosté účastní jednání sjezdu i soudruzi, kteří byli neprávem perzekuováni. Dovolte, abych je mezi námi srdečně přivítal.

Soudružky a soudruzi, již v akčním programu, který považujeme za základ nové politické linie, jsme řekli, že budoucí vývoj nechápeme jen jako dílčí a navzájem nespojené úpravy jednotlivých úseků našeho života, či vnější přidání demokratických hesel k minulé praxi. Nechceme přijímat ani opatření povrchní, ani nepromyšlená, ani neúplná. Díváme se dál a míříme hlouběji.

Směřujeme **k celkové přestavbě** společenských poměrů. Proto si musíme především otevřeně formulovat, k jakým chybám a deformacím docházelo v předlednovém vývoji, jaké jsou jejich příčiny, **jaká je povaha krize**, která postihla naši společnost. Jen tak ji budeme moci rychle překonat a soustředit své síly na zásadní strukturální přeměny našeho života, před kterými v současné době stojíme.

Základním nedostatkem poměrů, které se vytvořily před lednem 1968, byl nedostatek socialistické demokracie a převládnutí byrokratických metod v řízení.

Když únorové vítězství pracujícího lidu vytvořilo předpoklady pro urychlený přechod k socialismu, stalo se tak ve světě zachváceném studenou válkou. Naše národy musely dbát především o to, aby zabezpečily drazé zaplacenou národní existenci a posílily svoji obranu. Začlenění republiky do socialistické soustavy, které principiálně vyřešilo tento problém, neslo s sebou zároveň nároky na strukturální změny v průmyslu, na tempa a formy socialistické výstavby a ovlivnilo i povahu státního a společenského zřízení.

Nedostatek vlastních zkušeností byl zvláště citelný při nadvládě dogmatismu a subjektivismu v mezinárodním komunistickém hnutí.

Tehdejší vedení strany, v jehož rukou se zkoncentrovala nadměrná politická moc, nezvládlo složitou situaci a pod tlakem vnitřních i vnějších sil se dopustilo mnoha chyb v politice i v hospodářství. Strana postupně přestala být demokratickým organismem a revoluční diktatura pozvolna degenerovala v byrokratický systém. Nejtragičtějším projevem zneužívání moci bylo porušování socialistické zákonnosti, které těžce a nespravedlivě postihlo mnoho komunistů i nekomunistů.

Postupně se vytvořil mechanismus, jenž svíral a poutal iniciativu lidí a tvůrčí síly společnosti.

Hlavní článek tohoto mechanismu vězel přímo ve straně, v umrtvení jejího vnitřního života, v umlčování teoretické kritiky a samostatné praktické iniciativy jejích členů. Na tento režim strana těžce doplatila. Staré vedení strany propadalo dogmatickým, subjektivistickým představám o socialismu, jež nerespektovaly nastalé objektivní změny. Nevyvodilo závěry ze skutečnosti, že v naší zemi byly zrušeny třídní antagonismy a tak založeny podmínky pro plné rozvinutí socialistické demokracie. Že vznikly nové hospodářské poměry, jež vyžadují odpovídající novou ekonomickou soustavu; že byly u nás vyčerpány možnosti extenzivní industrializace a tak nastolen úkol přejít k vyššímu intenzivnímu typu rozvoje výrobních sil; že se vůbec země dostala na hranici, za níž je možný další vývoj jen otevřením širokého prostoru pro svobodnou tvůrčí aktivitu všech pracujících.

V rozporu s tím se vedení strany snažilo založit socialistický život na mocensko-represivních metodách přežívajících z období ostrého třídního zápasu, na systému administrativního řízení celého hospodářství jako jediného podniku, na »železné koncepci«, jež proměnila tradiční industrializaci ve věčný samoúčel.

V praxi se tato koncepce socialismu projevila v rozšiřování neefektivních a neúčinných činností, v mrhání lidskou prací i hmotnými zdroji, v zaostávání služeb, infrastruktury a nakonec stagnací životní úrovně. Bylo málo ekonomických poadnět, jež by ocenily samostatnost, dělnost, podnikavost, schopnost

a iniciativu. Tomu odpovídala mzdová, sociální a kádrová politika. Došlo k rozsáhlé byrokratizaci politického systému, který nedovoloval, aby se otevřeně projevíly zájmy lidí. Ideologická výchova propagovala poslušnost a průměrnost. Celý souhrn těchto jevů vedl ovšem k umělému živení byrokratických sil. V naší zemi se zahnízdilo rovnostářství, jaké nemá v analogických výrobních a kulturních podmínkách obdoby na celém světě. Byl porušován socialistický princip »každému podle jeho práce«. Byl podlamován zájem o kvalitní práci a kvalifikaci. Rozmohla se nekázeň a neodpovědnost.

V zahraniční politice nebyl předlednový systém schopen samostatné iniciativy, kterou by se vyrovnal s novými mezinárodními problémy. Nedovedl dostatečně uvést do souladu zájmy naší země se zájmy socialistického společenství. Diskreditoval přátelské svazky, jež se zapsaly do srdcí lidí. Nedovedl citlivě postihnout specifické dějinné a kulturní tradice našich národů. Nedokázal uplatnit plně hlas naší země ve světovém dialogu národů a společenských řádů, což je tím méně omluvitelné, čím větší mezinárodní možnosti a zkušenosti naše republika měla.

Nejcitelněji postihoval tento systém právě člověka, možnosti rozvoje jeho aktivity, jeho tvůrčích sil, které jsou pro socialismus rozhodující. V naší zemi, jejíž základní bohatství záleží právě v oblasti lidských zdrojů, měla taková linie tragickou příchuť. V lidech narůstalo roztrpčení a pocit, že přes všechnu jejich snahu se socialismus dostává kupředu příliš pomalu, s osudovým zpožděním a s těžkými morálními defekty v lidských vztazích. Vznikaly pochopitelně obavy o socialismus, o jeho lidskou tvář. Někteří lidé propadali demoralizaci, jiní ztráceli perspektivu.

Projevům nespokojenosti se byrokratický systém snažil čelit jednak mocenskými zásahy, jednak sociální a nacionální demagogií. Zneužíval rozporů mezi jednotlivými vrstvami a skupinami, které vznikají za každé situace, rozděloval je a stavěl proti sobě. Mezi dělníky byla šířena nedůvěra vůči inteligenci. Rolnictvo bylo neprávem viněno z nedostatků v zemědělské výrobě. Mezi Čechy byla šířena atmosféra nedůvěry a podezíravosti vůči oprávněným národním požadavkům Slováků.

To všechno však nemohlo zadržet kritiku, která dlouhodobě, v podstatě od XX. sjezdu KSSS, ve straně narůstala. Po XX. sjezdu KSSS vznikla velká příležitost k nápravě chyb a ke změně politiky; tehdejší vedení strany, obávajíc se o své mocenské pozice, ji využilo jen velmi polovičatě a opožděně. Vlna kritiky, která se zvedla ve straně, byla umlčena.

Tak vznikly poměry, které byly v příkrém rozporu s cílem komunistické strany - vytvořit socialismus jako společnost nesrovnatelně svobodnější, demokratičtější a humánnější než nejvyspělejší buržoazní demokracie, s vyšší produktivitou práce nežli kapitalistická a s vyššími, lepšími vztahy mezi lidmi. Společenský systém se odcizoval lidem. Z rozporu mezi socialistickým ideálem a každodenní praxí se rodila nespokojenost a narůstala kritika od dělníků, rolníků a inteligence. Zvláště aktivními nositeli této kritiky byli komunisté.

Z tohoto zorného úhlu nesplnil XIII. sjezd strany - přes pozitivní práci, kterou vykonal - svou historickou úlohu.

Na XIII. sjezdu se sice prosadily některé nové myšlenky, které mohly napomoci k odstranění uvedených nedostatků a o něž se později opírali ti, kteří usilovali o ozdravení poměrů ve straně i ve společnosti. Některé závěry sjezdu jako demokratičtější zásady kádrové politiky, zvyšování odbornosti řízení, respektování požadavků moderní vědy a techniky, jistá demokratizace kulturní politiky a další vnášely progresivní momenty do dalšího vývoje. Zdaleka však neznamenaly takový zásah do vnitřních poměrů ve straně, jaký strana a společnost potřebovaly. Kritika byrokratického režimu byla nepatrná, osoby s ním spojené zůstaly v původních funkcích, nedošlo ani k důsledné rehabilitaci nevinně postižených. Nebyla přijata nutná demokratizační opatření, neotevřel se prostor pro tvořivost komunistů. Promarnila se tím velká možnost včasější nápravy společenských poměrů a o to složitější byl další vývoj. V zemi dál rostla hluboká nespokojenost všech vrstev obyvatelstva.

Linie přijatá XIII. sjezdem neřešila tedy klíčové úkoly, které nastolil vývoj před stranou a společností. Vnitřní rozpornost závěrů a výsledků XIII. sjezdu umožnila nejen větší aktivitu progresivních sil, ale i nástup sil spjatých s byrokratickým režimem, které se snažily progresivní momenty linie XIII. sjezdu vymýtit z politické praxe.

Ve znamení tohoto sporu mezi oběma proudy ve straně, jenž byl výrazem hluboké nespokojenosti všech vrstev obyvatelstva, probíhal pak další vývoj.

Již v nastávajícím roce 1967 stále více docházelo k rozporům a konfliktům ve vedení strany, ale také k rozporům mezi vedením strany a komunistickými intelektuály, mladou generací, velkou částí členů strany a širokými vrstvami lidu. Projevem těchto rozporů byl i sjezd spisovatelů a strahovské události.

Země stanula na křižovatce: buď změni vedení strany svou politiku, nebo uvede do nebezpečí celé socialistické úsilí v zemi. V této situaci nastoupil Antonín Novotný se svými stoupenci tvrdý kurz k orientaci na mocensko-administrativní zásahy proti těm členům a funkcionářům strany, kteří s jeho představami nesouhlasili.

Z této půdy vyrostl na říjnovém plénu konflikt mezi Novotným a jeho stoupenci na jedné straně a skupinou členů ústředního výboru na straně druhé.

Předmětem tohoto konfliktu byl klíčový problém politického systému - otázka uplatňování vedoucí úlohy strany a její vnitřní demokratizace. Říjnové plénum ukázalo hluboký rozpor mezi sociální skutečností a politickým systémem. Tento konflikt se odrazil i ve vědomí většiny členů ústředního výboru. Průběh říjnového pléna a vývoj dalších týdnů pak stále více nasvědčovaly tomu, že Novotný ztrácí podporu většiny členů ústředního výboru.

V řadách opozice stanula i většina slovenských členů ÚV. Ve vedení Komunistické strany Slovenska se od roku 1963 vytvářelo jádro, které vedlo kritiku Antonína Novotného a jeho metod. Na říjnovém a prosincovém zasedání ústředního výboru slovenští členové aktivně vystoupili proti byrokratickým metodám Novotného skupiny. Tato skutečnost měla pro přípravu a výsledky lednového pléna rozhodující význam, protože signalizovala, že krize Novotného režimu přerůstá v hlubokou státní krizi.

Tváří v tvář hrozící katastrofě poznala většina členů ústředního výboru nutnost odstranit Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV. Tím otevřeně propukla vnitrostranická krize, která již narůstala skrytě předtím. Ačkoli na říjnovém, prosincovém a lednovém plénu se navenek rozdělili členové ústředního výboru pouze v podobě požadavku oddělit nejvyšší stranické a státní funkce, vyjádřila už tehdy většina předních představitelů progresivního proudu myšlenku, že je nutná demokratizace strany a společnosti.

Lednovým plénem byly vytvořeny předpoklady pro start obrodného procesu. Střetnutí, jehož bezprostředním předmětem byla zprvu dílčí otázka rozdělení státních a stranických funkcí, bylo ve skutečnosti politickým bojem, ve kterém šlo o celkový směr vývoje strany i země.

Úspěch progresivních sil na lednovém zasedání ústředního výboru má vpravdě historický význam. **Byli to komunisté, kteří dali podnět k započetí obrodného procesu a postavili se mu do čela.** Vedoucí úloha strany objevila se po dlouhé době v nové a zdravé podobě, zbavená administrativně byrokratických metod, které skutečnou politickou autoritu strany podlamovaly.

Pro lednový obrat byly podmínky zralé již řadu let. To však neznamená, že staré vedení strany a státu i jím udržovaný vnitrostranický režim a politický systém byly zcela u konce sil. Předlednový systém měl ještě tolik energie, že mohl zachovat svou existenci v dalších letech. Země nestála před ekonomickým bankrotem a společenským zhroutilím. Byla by však odsouzena k další stagnaci hospodářství a k pozvolnému rozkladu politického organismu.

Dnes, po více než půlletém období od ledna, se můžeme pokusit o posouzení, co leden pro stranu i společnost znamenal. Není sporu o tom, že byl nejvyš potřebný, že začal řešit politickou krizi společnosti. V tomto hodnocení významu ledna se shoduje s komunisty i naprostá většina obyvatel.

Po lednovém plénu se společnost dostala do dynamického pohybu, lidé se začali mnohem více a aktivněji zúčastňovat politického života, zajímat se o veřejné věci, o to, co dělá strana. Smyslem politické aktivity byla a je snaha zbavit socialismus deformací a budovat socialistickou společnost tak, jak to odpovídá našim tradicím a podmínkám. Všechny složky a všechny vrstvy společnosti ve složitě politické situaci, která nastala po lednovém plénu, prokázaly mimořádnou socialistickou vospělost a velkou občanskou odpovědnost.

Hned po lednu proud společenské kritiky náraz otevřel všechny základní problémy, které byly v minulosti zanedbávány. Když se vytvořil prostor pro jejich řešení, společenský vývoj se značně zrychlil a nemohl se obejít ani bez rozporů a určité živelnosti. Jeho rychlost byla násobena tím, že přestala existovat cenzura a vzniklo svobodné veřejné mínění. Masové sdělovací prostředky, které tlumočily hlas progresivních sil, sehrály v této situaci mimořádnou úlohu - mnohem větší, než jim v normálních podmínkách připadá. Proto i každá jejich slabina nebo jednostrannost měly mimořádný odraz. Jejich činnost přispěla tomu, že během března se stal obrodný socialistický proces záležitostí celé strany a širokých vrstev lidu.

Problémy a potíže tohoto období pramenily především z neblahého dědictví předlednových poměrů. Prohlubovala je i nepřipravenost některých státních a stranických orgánů splnit včas své funkce v nové politické situaci.

Základní tón polednovému vývoji však udávala iniciativa komunistů usilujících o důslednou obrodu socialismu. **Tím byl a je určen pozitivní a vyloženě socialistický ráz polednového vývoje.**

Jaký postup volilo v této situaci vedení strany?

Nové vedení přistupovalo k polednovému vývoji s dvěma základními devizami:

Především s přesvědčením, že strana musí stát v čele společenského pohybu, inspirovat a řídit jej. Jinak by nebylo možné postupně převést společnost na nové cesty bez katastrofických otřesů. K tomu jsme museli vypracovat nový program, který by odpovídal nové situaci a stal se východiskem tvorby nové politické linie. Tuto úlohu splnil akční program schválený dubnovým plénem ústředního výboru. V akčním programu ústřední výbor narýsoval postup demokratizace naší společnosti, formuloval úkoly pro přechod od byrokratického režimu k demokratickému systému právních záruk. Akční program proklamoval řadu konkrétních opatření a při tom zůstal otevřeným. Sehrál nesporně významnou úlohu v polednovém vývoji a zůstává výjimečným dokumentem v dějinách mezinárodního komunistického hnutí.

K polednovému vývoji jsme dále přistupovali s přesvědčením, že to hlavní a rozhodující, co musíme změnit, je vztah strany k lidem. Na rozdíl od předlednového byrokratického systému, který byl založen na nedůvěře a reglementaci lidí z jednoho mocenského centra, rozhodli jsme se budovat veškerý další politický život tak, aby jeho základem byla vzájemná důvěra mezi lidem a stranou.

Realizace této zásady předurčila celý polednový vývoj. Jeho rozhodující zvláštností bylo, že byl nesen spontánní a přitom tvořivou aktivitou lidových mas vedených komunisty, bez jakéhokoliv manipulování a komandování shora.

Dlouholeté administrativní metody práce ochromily akceschopnost strany. Strana jako celek nebyla proto schopná zpočátku dost rychle reagovat na prudkou změnu podmínek. Vážnou překážkou bylo, že ve stranických orgánech bylo mnoho lidí spjatých s předlednovým systémem nebo z jiných důvodů neschopných provádět aktivní politiku boje za důvěru lidí.

V tomto smyslu značně přispěly ke zvýšení akceschopnosti strany a ke konsolidaci situace kádrové změny provedené zejména na okresních a krajských konferencích, volba nového prezidenta republiky, nového předsednictva ústředního výboru strany, nového předsednictva Národního shromáždění a ustavení nové vlády.

Otevřeně jsme přiznali chyby a deformace minulých let a vyslovili se pro hluboké a pravdivé prozkoumání příčin, které je zrodily. Za nejvýznamnější čin tohoto období považujeme rehabilitaci nevinně odsouzených a neprávem politicky pronásledovaných lidí. Vrátili jsme straně a společnosti čest, lidem sebedůvěru a lidskou důstojnost. Udělali jsme tak první vážný krok ke skutečné humanizaci, jež musí prostoupit veškerý náš život. Bez toho by nikdo nemohl uvěřit v opravdovost našeho odhodlání obrodit socialismus a uchovat hodnoty minulosti pro budoucnost.

Otevřeně přiznání společenské krize a zejména odhalení nezákonností padesátých let rozkolísalo část komunistů; na jejich hlavy dopadaly hříchy starého vedení, za které nemohli nést odpovědnost. Nové vedení strany nemohlo vzít v ochranu každého funkcionáře u vědomí, že někteří z nich se na deformacích aktivně podíleli nebo nejsou schopni provádět novou linii strany. Vyslovilo se však rozhodně proti paušálnímu očerňování minulosti a proti pokusům vyvolávat atmosféru hysterie a nedůvěry vůči stranickým a státním funkcionářům. To by mohlo posloužit jen antikomunistickým silám a jejich

záměrům. Zdrucující většina komunistů nenese za předlednový systém odpovědnost a jejich obětavou práci je třeba vysoce ocenit bez ohledu na to, že staré vedení značnou část jejich úsilí přivedlo vniveč.

Tím naléhavěji se ovšem ukazuje potřeba vytvořit ve straně a ve společnosti záruky, že důvěry a obětavého úsilí lidí nebude možné zneužít pro cíle, které jsou s jejich přáním v rozporu.

Zároveň se ukázalo jako nutné rychle se oddělit od všech osob odpovědných za zločiny minulosti, dále od všech deformací, k nimž před lednovým plénem došlo. Vystala potřeba urychleně svolat mimořádný sjezd, který by dal straně nový ústřední výbor schopný s plnou autoritou řídit realizaci cílů akčního programu, přijmout zásady spravedlivého státoprávního uspořádání a nové stanovy.

Předsednictvo ústředního výboru - v zájmu urychlené konsolidace - předložilo květnovému plénu návrh na svolání sjezdu v nejkratší době. Další vývoj ukázal, že to byl nutný krok, bez něhož by nebylo myslitelné klidně a úspěšně rozvíjet obrodný proces. Rozhodnutím o svolání sjezdu sehrálo květnové plénum významnou úlohu v polednovém vývoji stejně jako usnesením pozastavit členství těm žijícím členům strany, kteří se, jak nasvědčují všechny důkazy, nejvíce podíleli na nezákonnostech padesátých let. I dalšími závěry květnové plénum přispělo ke konsolidaci situace.

Jestliže autorita strany od ledna soustavně vzrůstala, pak po květnu a zejména v posledních měsících získala komunistická strana autoritu, která nemá v uplynulém dvacetiletí období.

V polednovém vývoji byla strana vystavena takovým nárokům a takové kontrole veřejnosti jako snad nikdy předtím. Můžeme, myslím, prohlásit, že jsme se se ctí zhostili úkolů, které před nás vývoj nastolil. Myslím, že naše strana v těžké zkoušce obstála.

Smyslem celého úsilí strany bylo, jak nám ukládal akční program, vytvářet podmínky pro nový model socialismu, odpovídající československým podmínkám. Z toho důvodu byly vážným nebezpečím především síly spjaté s předlednovými poměry, usilující o faktické zachování dřívějšího systému. Iniciativa sil, které vyvolal k životu leden, byla však taková, že hrozba tohoto nebezpečí stále klesá, i když zdaleka není odstraněna.

V době zásadního revolučního převratu se objevily i protikomunistické a protisocialistické síly, jejichž platformou je odplata za únorovou porážku. Tyto síly chtějí morálně zdiskreditovat stranu, vyvolat dojem, že nemá oprávnění na vedoucí úlohu ve společnosti, vytvářejí ovzduší protisovětských nálad.

Nezapomínáme, že žijeme v rozděleném světě, v němž působí třídní boj, že socialismus budujeme teprve dvacet tři let a že mezi námi žijí zbytky předcházejících vykořisťovatelských tříd i jejich političtí exponenti. Přežívají i staré ideové vlivy a jejich nositelé. Sociální opora těchto sil není velká a jejich vliv na náš vývoj není určující. Jsou spíše potenciálním nebezpečím, které by se však v případě neschopnosti strany překonat důsledně předlednové poměry mohlo stát nebezpečím reálným. Proto jsme považovali a považujeme **za hlavní cestu boje proti nim pozitivní politiku strany**, která sjednotí všechny prosocialistické síly k tvořivé práci na rozvoji naší společnosti.

Ze složitosti polednového vývoje, v němž se proplétají nejrůznorodější tendence, je zřejmé, že naše politika musí být promyšlená a reálná, odvážná i rozvážná. Pro vedení strany bylo hlavním kritériem, aby jeho politiku plně podpořily a uznaly za svou masu pracujícího lidu. Jsme si vědomi, že bez této podpory a zejména bez podpory dělnické třídy není možné uskutečnit socialistický obrodný proces. Sebelepší programové záměry nejsou nic platné, nepochopí-li je lidé a jestli se za ně nepostaví svou autoritou i schopností celá strana.

Vycházeli jsme a vycházíme ze zásady, že na nové cesty chceme převést celou stranu a celou společnost a že to chceme učinit bez zbytečných konfliktů a otřesů, které by obrodný proces mohly vážně poškodit. Bereme v úvahu i mezinárodní souvislosti i naše vztahy k socialistickým zemím. Proto jsme nepřijímali žádná opatření, k nimž nedozrály potřebné podmínky a která by mohla vyvolat nepochopení či dokonce roztržku mezi vedením strany a členstvem, mezi komunisty a ostatními občany. Zároveň jsme se snažili otevřít prostor všemu pokrokovému a učinit nové myšlenky lidem přístupné a srozumitelné.

Nová politika tak neustále musela - a bude muset i do budoucna - překonávat i radikalismus i setrvačnost. Obojí ztěžuje socialistický obrodný proces.

Soudružky a soudruzi,

má-li XIV. sjezd splnit očekávání, musí ukázat východisko z krize, která zasáhla naši společnost.

Klamali bychom sami sebe, kdybychom zůstávali u dílčích reforem a nechali nezodpovězenou otázku, kterou před nás polednový vývoj jednoznačně postavil: otázku obnovy a rozvoje **celého systému socialismu**, jeho smyslu, jeho základních charakteristik. Musíme otevřeně říci, že model socialismu, jak byl u nás více či méně systematicky uplatňován, byl jednak v rozporu s některými obecnými myšlenkami marxismu, jednak neodpovídal dosažené úrovni rozvoje naší země a nerespektoval její specifické podmínky.

Nakupení vnitřních rozporů, nemohoucnost v různých sférách společenského života, mrhání tvořivými silami lidí - to vše dokazuje, že socialismus nelze nadále stavět na centrálním dirigování v politice i v ekonomice, na zvěčňování extenzivní industrializace a na zanedbávání lidského zřetele v kterékoliv oblasti života. Socialismus v naší zemi nemůže používat ani některých forem a metod, které jinde mohou mít svůj význam a osvědčily se.

Předpokladem socialistického vývoje je popření, odvržení kapitalistických forem společenského života: likvidace buržoazního třídního panství a vyvlastnění výrobních prostředků. To jsme společně provedli. Avšak socialismus nelze redukovat na tyto **negativní** předpoklady. Skutečně nové společnosti a nových vztahů mezi lidmi může být dosaženo jen **pozitivním** překonáním kapitalismu, jeho ekonomiky, jeho politického režimu a nakonec i jeho průmyslové civilizační základny. To znamená podstatné rozšíření a prohloubení demokratismu po dobytí moci dělnickou třídou; to zahrnuje dále reálné zespolečenštění výrobních zdrojů - tedy vytvoření soustavy všeobecné socialistické podnikavosti; sem patří i dosažení pronikavějšího rozvoje výrobních sil; a k tomu konečně náleží též uvolnění podstatně většího prostoru pro rozvoj člověka a jeho sil. Bez kterékoliv z těchto stránek socialismus přestává být socialismem.

Uvedli jsme už oblasti, v nichž byly položeny dobré základní kameny pro další socialistický vývoj. Teď jde o to, z obecného bohatství socialismu vyzdvihnout a soustředěně uplatnit ty formy, které budou dosažené předpoklady rozvíjet tak, jak to odpovídá možnostem naší země.

Československo vstupovalo na dráhu socialistického vývoje jako země industriálně vyspělá, s početnou a kvalifikovanou dělnickou třídou, s vlivným socialistickým hnutím, s vyspělou pokrokovou kulturou, s nevšední úrovní vzdělanosti, s hluboce zakořeněnými tradicemi demokratického přesvědčení, s živým povědomím bojů za svobodu a národní svébytnost. Důležité je pro nás bohatství lidských zdrojů, jež nám tento vývoj zanechal. Respektování těchto zvláštností nám umožňuje překonat i slabiny a nepříznivé vlivy dané podmínkami naší země i naším historickým dědictvím.

Socialismus jako společenský řád prochází v soudobém světě řadou stupňů a nabývá různých vnějších podob. Přitom jeho obecné znaky nikdy neexistují odděleně od specifických zvláštností.

Každá země, jež chápe vážně své odhodlání dosáhnout socialismu, stojí proto před úkolem zamyslet se samostatně a vážně nad koncepcí socialistického vývoje, která odpovídá jejím podmínkám a která představuje její vklad do všeobecného světového úsilí o socialismus.

Nechceme a nemůžeme na našem sjezdu propracovávat podrobný program budoucího uspořádání naší společnosti, jejího politického, ekonomického i kulturního systému. To bude smyslem naší práce v příštích letech.

Vytváříme společenský systém, pro jehož konkrétní podobu nemáme žádné hotové vzory. Jdeme po cestách nových a neznámých. Musíme proto propracovávat reálné koncepce dalšího postupu na základě zobecnění dnešní skutečnosti, zkoumat, které nově vznikající formy vyjadřují nadějně a perspektivní sociální potřeby a které jsou vyvolávány k životu pouze dočasnými a pomíjivými podněty. To se neobejde bez určitého experimentování, ale zejména ne bez trpělivého, velkorysého, ale i rozvážného posuzování dnešního vývoje. Každý krok, který dnes činíme, každý dnešní zásah do ekonomické či politické reality předznamenává naši budoucnost. Toho si musíme být vědomi a z hlediska budoucího cíle svůj postup prověřovat.

Jaké hlavní cíle musíme tedy, vycházejíce z dosažené společenské reality, sledovat? V jakých hlavních směrech máme rozvíjet naši společnost?

Odpověď můžeme shrnout do několika hlavních úkolů.

1. Budeme rozvíjet socialismus jako společnost založenou na jednotě pracujících.
 2. Budeme rozvíjet socialismus jako společnost demokratickou.
 3. Budeme rozvíjet socialismus jako společenství svobodných národů.
 4. Budeme rozvíjet socialismus jako společnost cílevědomě řízenou svou avantgardou, komunistickou stranou.
 5. Budeme rozvíjet socialismus jako společnost sociálně spravedlivou.
 6. Budeme rozvíjet socialismus jako společnost s dynamickou ekonomickou soustavou a s moderní civilizační základnou.
 7. Budeme rozvíjet socialismus jako společnost s vyspělou kulturou.
 8. Budeme rozvíjet socialismus jako společnost hluboce internacionální.
- Chceme-li vybudovat opravdu rozvinutou socialistickou společnost, nesmí v ní chybět žádná z těchto stránek.

Prvním hlavním úkolem je neustále upevňovat socialistickou jednotu naší společnosti.

Odstranili jsme kapitalistické vlastnictví a na něm založené vykořisťování. Překonali jsme třídní protivy, třídní boj přestal být podstatným aspektem sociálního vývoje uvnitř země.

Tak byly vytvořeny předpoklady pro sjednocení základních sociálních skupin: dělnické třídy, družstevních rolníků a socialistické inteligence. Všichni mají objektivně společný zájem na socialistickém vývoji. Avšak přesuny v postavení tříd a sociálních skupin neodstranily rozdíly v jejich zájmech, založené hluboko na rozdílném postavení v práci a v životě.

V polednovém vývoji měly všechny sociální skupiny možnost zcela otevřeně vyjádřit své postoje a také to učinily. V podstatě všechny se vyslovily jednoznačně pro socialismus, pro rozvíjení základních hodnot, které sebou přináší; vyjádřily odhodlání překonat byrokratické deformace minulosti a dovést do konce socialistický obrodný proces. Vyslovily se pro socialistickou internacionální politiku, pro věrnost našim spojeneckým svazkům se socialistickými zeměmi při důsledném respektování státní suverenity. Konečně všechny daly najevo, že si přejí podložit socialistickou jednotu i ekonomicky, že usilují o hospodářskou prosperitu a vzestup životní úrovně.

V polednovém vývoji však vystoupilo zároveň na povrch velmi mnoho dalších různorodých zájmů. I do budoucna je třeba počítat s velkou zájmovou růzností, která v sobě bude obsahovat i četné rozpory. Tím spíš se musíme zamýšlet nad tím, jak budeme rozmanité zájmy sjednocovat ve prospěch pokrokového socialistického vývoje.

V rozhodující míře záleží přitom na **dělnické třídě**, která v celém dvacetiletém vývoji nejdůležitěji hájila a hájí socialistické vymoženosti. Dělnická třída je základní politickou oporou strany i v současném úsilí o obrodu socialismu. Historický zájem dělnické třídy, který spočívá v osvobození sama sebe a tím i všech lidí, a z něhož vyplývá i její vedoucí postavení ve společnosti, není zdaleka uskutečněn. Úsilí o jeho realizaci zůstává dlouhodobým cílem.

Chceme udělat všechno, abychom napravili chyby, které byly před lednem na dělnické třídě páčány a které fakticky oslabovaly postavení, jež si dělnická třída v socialistické revoluci vydobyla. Dělnickou třídu nejvíce poškodilo, že stagnoval ekonomický rozvoj a zaostávaly technické, organizační, pracovní a sociální podmínky. Potom ani obětavé pracovní úsilí dělníků nemohlo přinést dostatečný efekt. Socialistický princip rovnosti přerůstal v rovnostářství, které poškozovalo rozvoj společnosti a znevýhodňovalo kvalifikované a poctivě pracující dělníky. Rovněž politický vliv dělníků byl značně zeslabován direktivním systémem řízení. V těchto podmínkách se i sociální jistoty, které patří k trvalým hodnotám socialismu, stávaly nejistými, nebyly zajištěny pro měnící se výrobní podmínky a tak často stavěly dělníky proti potřebným ekonomickým změnám.

Dělníci proto po léta kritizovali byrokratické metody řízení společnosti a záhy se aktivizovali v obrodném procesu. Polednový vývoj by nemohl dosáhnout dnešních úspěchů, kdyby neměl ve všech rozhodujících chvílích podporu dělnictva.

Tyto skutečnosti jasně mluví proti názorům, které nedoceňují význam dělnické třídy, i proti těm, kdo tvrdí, že dělnická třída v polednovém vývoji ztrácí své vymoženosti. Chceme naopak zdůraznit, že

vedoucí úloha strany je možná jen tehdy, opře-li se plně o aktivitu a iniciativu dělníků, kteří rozvázným realistickým přístupem k řešení problémů představují významnou konsolidující sílu v naší společnosti a trvalou záruku pokrokového vývoje. I vnitrostranické vztahy musí umožnit hlasu dělníků plné uplatnění ve straně.

Smyslem politiky strany je uvolnit dělníkům co nejširší prostor i pro realizaci jejich zájmů. V tomto smyslu je třeba propracovat a důsledně uskutečňovat ucelenou koncepci dělnické politiky, která zaručí, aby dělníci mohli svobodně uplatnit svá práva socialistických vlastníků a výrobců a účinně hájit své požadavky.

Svoboda slova a shromažďování umožní dělníkům věcně se orientovat ve složité problematice a dát svůj hlas na správnou misku vah. Polednový vývoj otevírá cestu, aby se odbory staly mocnou zbraní v obhajobě dělnických zájmů a rady pracujících významným nástrojem pro účast dělníků na řízení závodů.

Ve vládě budou komunisté prosazovat realistickou hospodářskou politiku, která má vést k postupnému zlepšení mzdových podmínek nejvíce postižených kategorií, k lepšímu postavení pracovníků efektivních výrobních závodů, zejména pak kvalifikovaných dělníků. Na prospěch dělníků bude i celkové úsilí strany, státních a hospodářských orgánů o zavedení pořádku do řízení výroby, o zajištění jejího plynulého chodu. Budeme trvat na tom, aby byla zajištěna plná zaměstnanost a zejména aby vláda, podniky a národní výbory zabezpečily vhodné pracovní příležitosti a rekvalifikaci pracovníků neefektivních výrobních závodů.

V akčním programu jsme vyjádřili i hlavní úkoly politiky strany vůči **rolnictvu**, které se projevilo po lednu jako významná socialistická síla. Vyjadřujeme úctu a vážnost k velmi potřebné a záslužné zemědělské práci a chceme dělat politiku, která zajistí zemědělství ochranu i rozkvět.

Od ledna jsme odstranili mnoho překážek, které bránily samostatnému ekonomickému podnikání družstev a udělali jsme i významné kroky pro politické zrovnoprávnění družstevníků. Rolníci si vytvořili zájmovou a politickou organizaci, která zvýší jejich váhu na společenském a politickém životě.

I v budoucnu budeme dělat vše, aby se co nejdříve zrovnoprávnilo zemědělské podnikání s průmyslovým, včetně všech z toho plynoucích ekonomických a sociálních důsledků. Myslím, že komunisté by měli nyní vidět své hlavní poslání v tom, aby se starali o zlepšení životního prostředí, pracovních, sociálních a kulturních podmínek lidí žijících na vesnici: pomáhat rozvoji bytové výstavby, služeb, zásobování, kulturních zařízení tak, jak to odpovídá potřebám obyvatel vesnice.

Předlednová politika se dostala do velmi napjatých vztahů s většinou **inteligence**, kterou zvláště hluboce zasáhlo byrokratické řízení, rovnostářství a omezování demokratických svobod. O to pozitivněji oceňujeme, že v polednovém vývoji dochází ke sblížení většiny inteligence s novou politikou strany. Není to náhodné. Nová politika otevřela velký prostor tvůrčí a kvalifikované práci, dává inteligenci politickou svobodu a důvěru. Je zaručena naprostá svoboda myšlení, bádání, slova, tvorby duchovních hodnot a přístupu k nim. S konečnou platností jsme skoncovali s direktivními zásahy do vědy, techniky a umění. Postupující autonomie hospodářských organizací i kulturních institucí rozšiřuje možnosti pro iniciativu odborných a řídicích pracovníků. Vytvářejí se podmínky, aby se ve všech oblastech zvyšoval počet kvalifikovaných lidí, aby rostl jejich podíl na řízení. Budeme důsledně v této politice pokračovat a opírat rozvoj společnosti v budoucnu v mnohem větší míře o uplatnění vědy, moderní techniky, vzdělanosti a kultury vůbec.

Jsme si vědomi, že přesto všechno nejsou mnohé zájmy různých složek inteligence uspokojeny. Mnohé z nich vyřeší další postup ekonomické reformy, připravovaná opatření ve školství, zdravotnictví, v racionalizaci řízení. Naléhavé jsou zejména mzdové požadavky. Budeme usilovat, aby byly postupně odstraněny nejvýraznější diskriminace některých složek inteligence, aby byl zajištěn rovnoměrný vzestup platů v rozpočtové sféře se sférou výrobní. Aby byla patřičně odměňována složitá a kvalifikovaná práce.

Naše politika vůči inteligenci odpovídá zájmům inteligence samé a je na prospěch celé společnosti. V inteligenci nacházejí ostatní pracující svou nedílnou složku, svou vlastní bytostnou sílu, která zprostředkuje bohatství vědy a kultury všemu lidu. Společnost bude stále více potřebovat kvalifikovanou duševní práci, nemůže se nadále rozvíjet bez zhodnocení všech talentů, bez využití veškeré své duševní kapacity. Je přirozené, že bude stále náročnější na úroveň a kvalitu práce duševních pracovníků. Ani této oblasti se v budoucnu pravděpodobně nevyhnu nezbytné změny, jejichž smyslem

bude zaručit společenskou účelnost a zvýšit odbornou úroveň. To se týká například některých složek aparátů, některých úseků společensko-vědních apod. I zde bude strana prosazovat, aby se to dělo se stejnými zárukami sociální jistoty jako u ostatních kategorií pracujících.

Chtěl bych poznamenat, že základní tendenci ve vztazích sociálních skupin je stále hlubší směřování k jejich integraci. Zrušení všech pozůstatků třídních hranic ve společnosti je možné jen spojením dělníků a rolníků s vědou a s kulturou - a s jejich nositelkou, socialistickou inteligencí. Z toho musí naše politika do budoucna vycházet a odstraňovat všechny případné třecí plochy mezi nimi.

S mnoha požadavky a kritikou vystoupila po lednu mládež. Uznáváme oprávněnost většiny jejich připomínek. Mladí lidé právem pociťují napětí mezi dnešním stavem společnosti a možnostmi, které otevřel letošní leden. V minulosti byla narušena přirozená směna generací a mládež proto velmi často chápala společnost jako něco vnějšího a odcizeného, za co necítí a nemůže cítit odpovědnost.

Strana musí proto vytvářet nezbytné podmínky, aby si mladí lidé sami mohli uvědomit svou společenskou pozici, zformulovat své zájmy a navrhnout sami prostředky pro jejich řešení. Musíme přitom ovlivňovat pořadí naléhavosti řešených problémů.

V politickém životě chceme respektovat mládež jako plnoprávnou a aktivní složku společnosti. Mladí lidé se již dnes na přetváření společnosti podílejí a postupně přebírají spoluodpovědnost za její další vývoj.

Z těchto hledisek vychází návrh programu mladé generace, který bude předložen delegátům sjezdu. Trvale můžeme získat mládež pro politiku strany jen orientací na moderní demokratický a humanistický model socialismu, který bude obsahovat možnosti pro seberealizaci mladých lidí i pro rozvíjení jejich společenské odpovědnosti.

Pomineme-li, soudružky a soudruzi, extrémní a příliš netrpělivé hlasy, které absolutizují dílčí potřeby a zájmy, jsou požadavky různých sociálních skupin jistě oprávněné. Strana je také podporuje a na základě toho formulujeme svou politiku vůči nim. Naše politika však nemůže být politikou nerozvážných slibů, které neodpovídají reálným možnostem.

Naše strana se může s plnou odpovědností zavázat k tomu, že bude zásadově a pevně hájit a prosazovat **společné zájmy a požadavky všech skupin**: že bude rozvíjet socialistické vztahy, že dokončí demokratickou obrodu společnosti, že bude inspirovat a organizovat úsilí o ekonomickou prosperitu a bude se zasazovat o spravedlivou sociální politiku. Nemůžeme a nechceme slibovat, jak a kdy budou splněny jednotlivé konkrétní požadavky. Jednak nemáme k dispozici žádné velké zdroje, jednak nemáme dosud vypracovány potřebné ekonomické rozbory a reálné koncepce.

Kromě toho se nemůžeme zavazovat při řešení řady konkrétních otázek za stát, za organizace pracujících, za hospodářské orgány a podniky, za kulturní zařízení. Strana může slíbit jen to, že prostřednictvím komunistů ve všech těchto organizacích bude podporovat uskutečnění těch potřeb a zájmů sociálních skupin, které odpovídají dlouhodobým společenským zájmům, a které jsou v dané době nejnaléhavější.

Jednou z významných podmínek pro to je docílit, aby v dnešní roztržitém dílčích zájmů postupně převládla vůle po jednání a jednotě, po vzájemných dohodách i kompromisech, které usnadní vypracovat plán postupného uspokojování nejnaléhavějších potřeb.

Za těchto okolností je podmínkou sjednocování zájmů, aby se mohly plně a svobodně projevit, vzájemně konfrontovat, ovlivňovat a realizovat v souladu s potřebami společenského vývoje. Proto za svou hlavní povinnost považujeme vytvořit takové systémy a mechanismy politického, ekonomického a ideologického života, které umožní na socialistickém základě a v souladu s dosaženými ekonomickými výsledky postupně uspokojovat nejnaléhavější potřeby lidí a dají všem záruky **demokratických a spravedlivých** řešení.

Toho je možné dosáhnout jen demokratickou obrodou našeho politického systému.

Tím se dostáváme, soudružky a soudruzi, k druhému hlavnímu směru naší politiky - **k rozvoji socialistické demokracie**.

Základním cílem socialistické revoluce je **rozvinout svobodnou socialistickou aktivitu** všech lidí. Demokracie je neodlučitelným prvkem socialismu. Socialistická společnost potřebuje k svému rozvoji nikoliv méně, ale více reálnějších svobod, než kterákoliv dřívější společnost: svobodu slova, projevu, informace, shromažďování a spolčování, pohybu, cestování atd. Vyžaduje nikoliv méně, ale více reálnějších práv člověka: práva na domov a osobní majetek, na zaměstnání a uplatnění, na vzdělání a příležitost k rozvoji schopností, na sociální péči a zabezpečení, na demokratické zastoupení a hájení svých zájmů, na účast v rozhodování - a to pro každého člověka.

Smyslem společensko-politické soustavy socialismu je tato základní práva a svobody zprostředkovat a zaručit.

To předpokládá využití systému **zastupitelské demokracie**, parlamentu, demokratické tvorby politiky v Národní frontě na podkladě konfrontace různých názorů a koncepcí, partnerské oponentury a vzájemné kontroly. To dále předpokládá přetváření zastupitelského systému a jeho spojování s novou formou přímé demokracie, **samosprávou** ve všech úsecích společenského života, kde samospráva může překonat slabiny politické demokracie, kde uzrály podmínky pro širší účast na rozhodování. K zárukám rovných politických práv a svobod - k zásadě dělby a kontroly moci, k systému politických stran a zastupitelských sborů - přistupují i záruky politického vlivu hlavních sociálně zájmových organizací: odborů, Svazu družstevních rolníků, mládeže, žen a další formy samosprávy v podnicích, v obcích, v okresech.

To konečně zahrnuje využití možností, jež pro posílení demokracie poskytuje moderní informační technika: rozšířit okruh lidí, kteří rozhodují, okruh věcí, o nichž rozhodují, okruh alternativ, mezi nimiž rozhodují a zapojit vědu do tvorby rozhodnutí.

Tak lze dosáhnout, aby politický systém sloužil realizaci podstatných socialistických cílů: aby napomáhal zavést do života skutečnou rovnost lidí a napomáhal k bezprostřednímu uplatňování jejich zájmů, k jejich svobodnému sebeuplatnění.

Tyto demokratické cíle leží v základě strukturálních reforem našeho politického systému.

Po lednovém plénu ÚV KSČ a po přijetí akčního programu se už prakticky začala zásadní přestavba politického systému uskutečňovat. Dřívější politický systém, který se opíral o monopolní mocenská centra vzniklá srůstáním stranických a státních orgánů, je ve svých základních vztazích už rozrušen. Je to správné, protože se v něm mohla jen velmi málo projevit různost zájmů a potřeb při tvorbě rozhodnutí a stejně tak málo se mohlo uplatnit vědecké poznání.

Politický systém, který je cílem naší politické přestavby a který, jak už bylo řečeno, koncipujeme jako našim podmínkám odpovídající kombinaci **principu zastupitelské a přímé demokracie**, nelze vytvořit okamžitě.

Může účinně působit jen v prostředí, které soustavně rodí a reprodukuje opravdu socialistické zájmy; může vyrůstat jen na bázi **fungující** socialistické ekonomiky a musí být včleněn do **celé soustavy** socialistických vztahů. To jsou jeho nezbytné podmínky, a právě tyto podmínky nelze vybudovat ze dne na den.

Z těchto důvodů musíme považovat období příštích několika let za období přechodu k novému politickému systému a tento přechod musíme chápat jako **postupnou politickou reformu**.

První její etapa už probíhá na základě uskutečňování požadavků akčního programu a vytvořila v naší republice za půl roku už v podstatě **novou politickou realitu**.

Dovolu, abych stručně shrnul její výsledky:

1. Strana se důsledně rozchází s deformacemi minulého období, s obsahem i metodami staré politiky. Kompromitovaní představitelé starého systému byli zbaveni klíčových mocenských pozic a nemají přímou naději vstoupit znovu do politického života. Byly vydány zákonné normy o rehabilitaci, vyvozujeme konkrétní odpovědnost hlavních viníků bez ohledu na osoby, vede se šetření viny činitelů bývalého vedení strany a státu.

2. Svoboda projevu působí jako nástroj vlivu veřejného mínění na politiku. Veřejné mínění hraje významnou úlohu při tvorbě politických záměrů a při kontrole politických rozhodnutí.

3. Začíná působit Národní fronta jako platforma pro demokratický projev, střetávání i oponování zájmů. Aktivizují se politické strany a základní zájmové organizace.

4. Strana už nepoužívá metod starého direktivního řízení. I když tato změna není zdaleka důsledně dokončena, týká se už rozhodujících oblastí našeho života a zakládá zcela novou politickou skutečnost.

5. Rozvíjející se prvky samosprávy ve sféře společenské práce přesahují hranice parlamentní demokracie. V socialistických podnicích se ustavují rady pracujících, samostatnou politickou silou se stávají odbory.

6. Jednou z nejvýznamnějších polednových změn je skutečnost, že ve vědomí lidí přestaly působit ideologické představy spjaté s direktivním systémem, že myšlenka obrodného procesu a s ním souvisící přestavby politického systému ovládla myšlení širokých vrstev obyvatelstva. Návrat ke starému předlednovému systému se stal nemožný, aniž by tím byla vyvolána hluboká politická krize, vážný společenský konflikt.

To jsou tedy první kroky, které jsme uskutečnili v přestavbě politického systému. Jejich samotný výčet ovšem necharakterizuje zdaleka složitost politické situace, z níž musíme vycházet při dalším rozvíjení politických vztahů.

Pro tuto situaci je především charakteristická přechodnost plynoucí z toho, že od starých metod a forem odcházíme a nové jsme ještě dílem nezavedli a dílem nekonsolidovali. To se týká všech složek politického systému. Protože státní a společenské organizace nejsou s to reagovat rychle na nové sociální, politické a ekonomické požadavky, které přináší každodenní vývoj, dochází k projevům určité živelnosti. Některým lidem se zdá, že se politický systém mění příliš pomalu, v jiných zase vzniká nervozita i obavy z toho, že do politického života vstupují síly nové a často neznámé.

Dnešní vývoj se poměruje představami, jež jsou poplatné dřívější fázi a praxi socialismu, stejně jako představami, které vyrůstají z idealizace pouhé formální demokracie, jakou zná buržoazní společnost.

Tato labilita kritérií svědčí o tom, že představy o tom, jak se má vyvíjet socialistická společnost, jsou zatím velmi mlhavé. Zde především je živná půda pro dezintegrační tendence, které by mohly být zneužity i pravými i levými silami.

Problémy, které s sebou přináší - ostatně zcela logicky a přirozeně - tato přechodná situace, je možné překonat pouze jediným způsobem: rozvojem nového **politického systému**, aby jeho vztahy odpovídaly nové politické realitě, aby mohly vtisknout demokratická pravidla spontánnímu pohybu sociálních zájmů a využít je k pokrokovému společenskému vývoji.

Proto by měl XIV. sjezd rozvinout linii akčního programu v **ucelenou koncepci politické reformy**, která by mohla být realizována v příštích několika (2-3) letech a pak zakotvena v nové ústavě ČSSR.

Které hlavní úkoly by měla splnit tato reforma?

Především by měla vyvodit důsledky z toho, že po lednu začínají působit v politickém životě nové autonomní a samostatné politické síly, že se vytvořily zárodečné formy politického pluralismu. Tyto síly, v nichž vidíme reálné záruky proti monopolu direktivního rozhodování, jsou spjaty jednotou základních cílů, nechtějí bojovat o státní moc, ale řešit rozdílná i rozporná stanoviska cestou politické dohody. Této realitě odpovídá politika Národní fronty, kterou musíme do budoucna plně rozvinout.

Národní frontu, jejímiž rovnoprávnými složkami a rovnocennými partnery jsou politické strany i zájmové organizace, považujeme pro nejbližší období za nejúčelnější platformu politického života. Odpovídá československým tradicím a odpovídá i objektivní skladbě sociálních zájmů: je výrazem jejich jednoty v rozhodujících směrech společného vývoje i vnitřní diferenciaci ve specifických otázkách.

Nejen nová podoba sociální struktury v naší zemi, ale i tragické zkušenosti našich národů s politickým vývojem v buržoazní ČSR, stejně jako zkušenosti vývoje demokratických systémů ve světě nás vedly už v akčním programu k závěru, že formování politických sil mimo Národní frontu a usilujících o popření koncepce Národní fronty je pro naši republiku nepřijatelné. Tento závěr se setkal se širokou podporou veřejnosti a budeme proto z něho i nadále vycházet.

Aby se v Národní frontě skutečně mohla projevit vůle lidí, musí být **otevřenou** institucí, do níž mohou a budou vstupovat i nově vznikající politické organizace, pokud reprezentují socialistický zájem a přihlásí se k jejímu programu. Stejně tak se domníváme, že je užitečné a nutné, když se budou mimo rámec Národní fronty vytvářet spolky a zájmové organizace nepolitického zaměření a charakteru.

Oproti dnešní praxi by dále měla Národní fronta mnohem aktivněji vystupovat v politickém životě a v nejrůznějších formách otevírat **všem** občanům, bez ohledu na jejich politickou příslušnost, možnost pro politickou aktivitu. Jsme si vědomi, že to bude znamenat radikální změnu v metodách práce Národní fronty, ale naše strana se bude za tento demokratický požadavek zasazovat a bude do funkcí v Národní frontě vysílat své nejschopnější členy.

V Národní frontě považuje strana za svou povinnost rozvíjet takové formy politického života, které zajistí, aby politika nemohla být nikdy prováděna proti životním zájmům pracujících, aby nezdegenerovala v pouhý stranický boj, aby se naopak mohl **přímo a bezprostředně** projevit vliv a vůle dělnické třídy a ostatních pracujících na politické rozhodování. Proto považujeme za významnou politickou sílu odbory, Svaz družstevního rolnictva i další významné společenské organizace a budeme usilovat o to, aby se staly opravdovými mluvčími zájmů svých členů a nepostradatelnými partnery při tvorbě politiky Národní fronty.

I když zásadně vycházíme z toho, že náš politický systém se bude opírat o spojení zastupitelské demokracie s přímou demokracií a vidíme v tom specifický rys socialistické demokracie, nechceme předjímat vývoj politického systému pokud se týká jeho konkrétních forem. Budoucnost musí ukázat, jakou váhu v něm bude mít systém politických stran, jak se bude vyvíjet reálný vliv politických zájmových organizací na politiku státu a jaká úloha případně samosprávným institucím pracujících. Naše strana bude pečlivě analyzovat zkušenosti politického vývoje v zemi a bude přicházet s návrhy na optimální uspořádání politických vztahů.

My, komunisté, budeme usilovat o to, aby na základě důvěry a podpory, kterou dostane naše politika, uplatňovala strana v Národní frontě svou marxisticko-leninskou koncepci vývoje socialismu jako koncepci politicky vedoucí.

Vycházíme z historické reality, že pro skutečně demokratický, socialistický vývoj bez konfliktů, bez nežádoucích otřesů a bez rozpoutání boje o moc není jiné cesty vpřed než cesta, po níž KSČ jako nejsilnější organizovaná politická síla v této zemi povede vývojový proces novými demokratickými prostředky a metodami. Svůj nárok opíráme o svou revoluční tradici, o tradici strany, jejíž členstvo prokázalo v historii neobvyklou obětavost v boji za socialistické cíle stejně jako schopnost dát společnosti vědecky založený program.

Naše strana předstupuje s touto koncepcí i proto, že za minulý i současný vývoj naší společnosti cítí mnohonásobnou odpovědnost: jednak je povinna napravit chyby, kterých se dopustilo její minulé vedení; jednak je schopna zmobilizovat veškeré duchovní i organizační síly všeho lidu k zabezpečení trvalého pokrokového vývoje země. KSČ již v praxi prokázala, že dovede obrodit samu sebe, ale že má i dosti sil, aby se postavila do čela obrody celé společnosti a vzala na sebe odpovědnost za prosazení nových myšlenek také na mezinárodním fóru socialistických sil.

Maximálně demokratické zásady by se měly uplatnit i při výstavbě zastupitelských státních orgánů. Prohlásili jsme už v akčním programu, že strana chápe Národní shromáždění jako socialistický parlament se všemi jeho funkcemi. Jsme rádi, že Národní shromáždění začíná si postupně tyto funkce uvědomovat a začíná je realizovat. Vztahy mezi NS a stranickými orgány vycházejí už nyní ze zásady, že Národní shromáždění skutečně suverénně rozhoduje o zákonech a všech základních politických otázkách. Ze stejné zásady vycházejí naše vztahy k ostatním zastupitelským orgánům. Považujeme za svou povinnost i nadále funkci Národního shromáždění a zastupitelských orgánů posilovat. Věříme, že tomu napomohou i brzké volby.

V souladu s naší koncepcí rozvíjení socialistické demokracie naskýtá se otázka, jak posílit i v zastupitelské soustavě přímý vliv hlavních sociálních zájmů, jak účinněji spojit systém zastupitelské demokracie se samosprávnými orgány na pracovištích a jak zároveň dosáhnout většího kontaktu mezi demokratickým a odborným rozhodováním. Budeme usilovat, aby v co největším počtu konkrétních

otázek rozhodoval co největší okruh lidí a ne úzké profesionální štáby politických stran. Domníváme se, že by strana měla předložit návrh na určité úpravy institucionální struktury zastupitelských sborů, které by odpovídaly uvedeným požadavkům.

Stojíme před volbami do zastupitelských orgánů. Naše strana se bude zasazovat o to, aby to byly volby všeobecné, tajné a přímé, při nichž bude volič rozhodovat mezi více navrženými kandidáty Národní fronty. Komunisté budou podporovat ty kandidáty, kteří mají největší důvěru voličů, kteří jsou uznáváni jako skutečné politické osobnosti. Domníváme se, že osobnost kandidáta by měla mít přednost před tím, za jakou složku Národní fronty je navrhován. Národní fronta, jíž nesporně patří úloha organizátora voleb, by měla požádat voliče o to, aby ji pověřili touto funkcí.

Soudružky a soudruzi,
podmínkou demokratického života je plná informovanost občanů, možnost otevřeně vyslovit vlastní názor, konfrontovat jej s názory jiných. Proto připadá hromadným sdělovacím prostředkům mimořádně významná a odpovědná úloha v politickém systému. Tím, že se strana zasadila o zrušení cenzury, jejíž pomocí si učinil byrokratický systém z tisku, rozhlasu a televize nástroj subjektivní zvlů, byla vytvořena jedna z nejvýznamnějších záruk svobodného rozvoje socialistické společnosti. Lze zároveň říci, že nová politika strany by nikdy tak brzo a důkladně nezvítězila, kdyby ji hromadné sdělovací prostředky na počátku soustavně a energicky nepodporovaly.

Naše politika v otázce svobody tisku je a bude jednoznačná: tisk nemůže a nesmí být omezen ani zjevnou, ani skrytou cenzurou, ale pouze vědomím odpovědnosti vůči společnosti, straně a občanům a zákony, které chrání socialistický a demokratický základ státu, jeho spojenecké svazky, nejnütnější tajemství a nedotknutelnost osobnosti.

Věděli jsme a předpokládali jsme, že přechod od cenzurní a byrokratické metody ke svobodně se rozvíjejícímu tisku a k jeho skutečně politickému vedení nebude snadný, že jej nelze uskutečnit přes noc a bez rizika extrémních výkyvů. Museli jsme však riziko podstoupit, jestliže jsme chtěli zamezit narůstání vnitropolitických a vnitrostranických rozporů, jestliže jsme chtěli naplnit skutkem naše záměry o přechodu k nové podobě socialismu.

I když se toto riziko ukázalo, zejména zpočátku, jako velmi reálné a strana musela zaujímat stanoviska k některým článkům a projevům, s nimiž nemohla souhlasit, můžeme dnes jednoznačně prohlásit, že se společnosti vyplatil nový, politický přístup k řízení hromadných komunikačních prostředků. Ve své zdrcující většině tisk, rozhlas a televize vyjadřuje svobodně mínění dělníků, rolníků a pracujících inteligence, je prostředníkem častých styků mezi politiky a masami a je samozřejmě i kritickou tribunou, která je přístupná všem poctivým a socialisticky smýšlejícím občanům.

Když se masové sdělovací prostředky stávají spolutvůrci nové politiky, jsou zároveň spoluodpovědné za její zaměření a úspěšnou realizaci. Proto spolu se zárukami svobody projevu a tisku musí existovat i záruky proti zneužití této svobody. Jsme přesvědčeni, že zejména pravidelné politické působení strany na pracovníky tisku posílí v něm narůstající tendence k uvědomělé kázni, omezí na minimum možnosti jeho zneužití proti politice strany a učiní z něj jeden ze stěžejních kamenů fungování nového politického systému.

Soudružky a soudruzi,
socialismem je možno nazvat jen takovou společnost, která poskytuje **národům a národnostem příležitost k naprosto rovnoprávnému svobodnému rozvoji.**

Národy a národnosti jsou nejdůležitějšími subjekty našeho politického, ekonomického a kulturního života.

Marxismus nevyklučuje žádnou formu uspořádání vzájemných vztahů mezi národy, pokud je v souladu s jejich vlasteneckým cítěním, pokud je založena na rovnoprávnosti, vylučuje majorizaci jejich životních zájmů a zabezpečuje optimální rozvoj každého národa. Se socialismem je zcela slučitelná federativní, svazová i konfederativní republika a každá jiná forma uplatnění práva na sebeurčení až po osamostatnění. Její uplatnění pak závisí na konkrétních podmínkách, v nichž se rozvíjí socialismus v té či oné zemi.

Jak jsme zdůvodnili už v akčním programu, chceme přeměnit naši republiku ve federativní stát, v němž budou svobodně žít dva rovnoprávné národy a v němž bude respektována národní svébytnost všech národností. Politické směrnice k federativnímu uspořádání tvoří samostatný bod programu našeho sjezdu.

Uvádíme do souladu po několik desetiletí hlášené programové zásady s praxí národnostní politiky. V padesátileté historii Československa byli komunisté jedinou významnou politickou silou, která ve svém programu vycházela z existence dvou národů a vytyčila zásadu jejich plné rovnoprávnosti. V letech války dospěli nejen slovenští, ale i čeští komunisté k obecnému vyjádření rovnosti obou národů a právě oni to byli, kdo proti zastáncům čechoslovakistické teorie tuto zásadu prosadili do známé formulace v Košickém vládním programu. Nepodařilo se však prosadit princip symetrického státoprávního uspořádání.

Bohužel ani po Únoru k symetrickému státoprávnímu uspořádání nedošlo. Národnostní politika se v praxi zúžila na pouhou problematiku ekonomického vyrovnání. Po únoru 1948 skutečně nastal na Slovensku značný rozvoj výroby, rozšířila se průmyslová základna a vzrostla životní úroveň. Asymetričnost státoprávního uspořádání přinášela však stále více problémů a stávala se brzdou nejen národního rozvoje Slovenska, ale i českých krajů. Model uspořádání národnostních vztahů byl produktem byrokraticko-centralistických snah a sám je zpětně podporoval.

Nové státoprávní uspořádání nesporně vytvoří širší prostor pro rozvoj národní svébytnosti a iniciativy. Není jiné cesty ani k upevňování jejich vzájemných vztahů, k jejich sblížení, ke skutečnému upevnění československé státnosti než demokratická spolupráce rovného s rovným.

Politické směrnice federativního uspořádání, které společně vypracovali čeští a slovenští odborníci z tohoto principu důsledně vycházejí.

Jejich základní myšlenkou je vyjádření národní suverenity českého a slovenského národa a obapolného zájmu, vyplývajícího z etnické blízkosti společných vnitropolitických i zahraničněpolitických důvodů na společném životě. Federální orgány - jak se navrhuje - mají být budovány jak na principu obecně demokratickém, tak na principu reálného zabezpečení rovnoprávných vztahů obou národních států. Bude stanoveno, v kterých otázkách je zakázána majorizace jednoho národního státu druhým.

Federativní uspořádání chápeme zároveň jako posílení těch vzájemných svazků, které jsou pro oba národy výhodné.

Společný stát je pro rozvoj národů optimálním státním řešením. V novém státoprávním uspořádání se posílí jejich národní svrchovanost a oba národy budou mít možnost plného národního využití. Obapolný zájem na společném soužití v jednom státě je hlubokým prožitkem historie Čechů i Slováků. To dokazuje jak tisíciletá touha po společném životě, tak zkušenost státního odloučení v době války, které znamenalo léta těžkých utrpení a vážného národního ohrožení. Oba národy spojuje zájem na nejužší hospodářské spolupráci. Na rozdíl od dosavadního pojetí jednotné ekonomiky vychází návrh federace z toho, že ekonomika Československa je integrací dvou národních ekonomik, jejichž vzájemná spolupráce umožní znásobit ekonomický potenciál naší země.

Hospodářská politika národních orgánů vyjadřuje hlediska národních zájmů.

Jsme si však vědomi, že integrace obou národních ekonomik posiluje naše hospodářské postavení ve světě a znásobuje náš ekonomický potenciál. Proto musí existovat i společná hospodářská politika federace, společné plánování, společný trh, společné prostředky a rezervy. K tomu musí mít československá federální vláda v rukou účinné nástroje.

V ekonomice lze jen spojenými silami dosáhnout toho, aby se dále urychlil rozvoj slovenské části československé federace. Politika ekonomického vyrovnávání je politikou vytváření rovné příležitosti k aktivní účasti na tvorbě a užití národního důchodu.

Přesuny prostředků, jež bude nutné dočasně provádět, musí se uskutečňovat pod veřejnou kontrolou Národního shromáždění a schvalovat tak, aby byla vyloučena majorizace jednoho či druhého národa. Vyšší zájmy, které má prosazovat federace, mohou být prospěšné jednotlivým národům v různé míře a v nesteré formě. V žádném případě však nemohou být prosazovány tak, aby jeden z obou národů byl poškozen.

Mám-li shrnout, vycházíme tedy ze zásady, že spoužitím, spoluprací obou národů se síly každého z našich národů znásobují. To vše musí mít své politické vyjádření. Myslím, že my, komunisté,

máme největší možnost, ale i povinnost být činitelem, který přispěje jak k rozvoji obou národů, tak ke vzájemné jejich spolupráci, k upevnění společné československé státnosti, jejíž historické možnosti nejsou zdaleka vyčerpány. Musíme stále propracovávat zásady a formy národnostní politiky, vyjadřovat v ní zvláštní zájmy obou národů a nikdy nespouštět ze zřetele jejich zájem společný.

Soudružky a soudruzi,
další socialistický vývoj není myslitelný bez cílevědomého řízení společnosti její avantgardou, komunistickou stranou, která je s to vědecky rozvíjet novou společnost, soustředit kolem tohoto úkolu většinu pracujících.

Naše strana přesahuje funkci politické strany v běžném slova smyslu, je zároveň společenskou avantgardou inspirující socialistický rozvoj a vyjadřující progresivní společenské zájmy. Pro nejbližší období je však třeba počítat s tím, že za existence působení jiných politických stran bude i naše strana plnit některé funkce klasické politické strany. Bude muset vypracovávat svou vlastní strategii a taktiku, sjednocovat se v návrzích, které bude jednotně na veřejnosti prosazovat.

Hlavní závěry týkající se postavení strany jsme vyjádřili už v akčním programu:

»Komunistická strana jako strana dělnické třídy zvítězila v boji proti kapitalismu a za uskutečnění revolučních třídních přeměn; s vítězstvím socialismu se stává předvojem celé socialistické společnosti. Ve své politické činnosti se chce strana opírat především o ty, kteří mají pochopení pro potřeby celé společnosti, kdo nestavějí své osobní a skupinové zájmy proti zájmům socialismu, kdo využívají a rozvíjejí své schopnosti ve prospěch celku, kdo mají smysl pro nové, pokrokové a kdo jsou ochotni je prosazovat.

Komunistická strana se opírá o dobrovolnou podporu lidu; neuskutečňuje svou vedoucí úlohu tím, že vládne nad společností, ale tím, že nejoddaněji slouží jejímu svobodnému, pokrokovému socialistickému rozvoji. Svou autoritu se nemůže vynutit, ale musí ji neustále získávat svými činy. Svou linii nemůže prosazovat nařizováním, ale prací svých členů, pravdivostí svých ideálů.«

Naše strana se nikdy nezřekla úsilí mít takové postavení v celém politickém systému, které umožní kontrolu moci na základě partnerství a oponentury, soutěže myšlenek a lidí, a které přitom bude dávat reálné politické záruky, že nedojde k protisocialistickému, antikomunistickému zvratu. To všechno jsou v současné etapě vývoje naší společnosti nutné předpoklady, aby komunistická strana mohla **aktivně rozvíjet** nový systém socialistické demokracie, spojit politiku s vědeckým poznáním potřeb a zájmů lidí.

Aby naše strana sehrála takovou roli a aby pro ni získala důvěru a uznání celé společnosti, musí sama projít vnitřním přerodem; uvnitř strany uplatnit důsledně demokratické principy, posílit vliv členů strany na tvorbu politické linie a vytvořit záruky, aby se v ruce jednotlivců nemohla soustředit nekontrolovaná moc. Zároveň musí vnitrostraní vztahy zabezpečit akceschopnost strany na základě demokratického centralismu. Opatření v tomto směru jsou obsažena v návrhu nových stanov, který bude sjezdu předložen k projednání.

Klíč ke změnám v politice vidíme dále v tom, aby se uvedly do života **nové vztahy mezi stranou a společností**, aby se začaly používat takové metody práce, **v nichž nemůže dojít k roztržce mezi vědeckým poznáním a komunistickým hnutím.**

V polednovém vývoji se úspěšně uskutečňuje požadavek akčního programu - nezaměňovat státní a společenské orgány stranickými a neuplatňovat stranickou politiku cestami direktivně mocenského řízení. Státní orgány i společenské organizace začínají samostatně rozvíjet svou činnost a tím také přejímat svůj díl samostatné odpovědnosti. Realizuje se i další významný požadavek akčního programu, odstranit praxi »kádrového stropu« pro ty, kteří nejsou členy strany.

Je pravda, že strana zatím není ani v metodách práce, ani ve struktuře orgánů a aparátu dostatečně uzpůsobena k politické práci navenek; je ještě příliš navyklá na administrativní přenášení stranické linie a bude trvat určitou dobu, než se nové metody skutečně všude uplatní. Dokud se to nestane, dokud budou přežívat staré návyky a rutina administrativních metod - bude oslabován politický vliv strany ve společnosti.

Základem politického vlivu strany je v současné době důvěra většiny občanů v celkovou linii naší politiky. Jde o to, aby tuto důvěru měla každá organizace v místě a na pracovišti i každý stranický orgán na základě své vlastní každodenní práce.

Všechno, co oslabuje a maří vztah důvěry a dobrovolné podpory naší politiky širokými vrstvami pracujících, oslabuje vedoucí úlohu strany.

Zvláštního významu nabývá naše ideologická práce, která má přispět k překonání dnešní krize hodnot a připravovat půdu pro přijetí a uskutečňování nové politiky. Nový politický systém nemůže fungovat bez nové ideologické koncepce společnosti, bez očisty a stabilizace pozitivních ideových hodnot minulého vývoje i tvorby nových hodnot.

Základní socialistické hodnoty, jako jsou demokracie, sociální spravedlnost, humanismus, rovnost, vlastenectví, internacionalismus, jsou současně hodnotami vpravdě národními a lidovými a dnes je očisťujeme od nánosů a naplňujeme skutečným socialistickým obsahem.

V minulosti mařil ideologické úsilí strany rozpor mezi slovy a činy. Dnes se vytváří pro rozvoj ideologické činnosti mnohem příhodnější situace. Musíme založit účinnější koncepci výchovné práce, propagandy i agitace, která by odpovídala změně postavení strany ve společnosti, rozpracovat otevřený systém politického vzdělávání komunistů a zaměřit ho k realizaci naznačených cílů.

Soudružky a soudruzi, dalším hlavním směrem našeho úsilí je vybudovat socialismus jako společenství s **dynamickou ekonomickou soustavou a s moderní civilizační základnou.**

Nový politický systém nemůže fungovat, nebude-li podložen dynamickým, samostatně fungujícím socialistickým hospodářstvím. Hlavní je vytvořit celou soustavu socialistické podnikavosti, ve které příslušníci společenství práce skutečně působí z vlastního zájmu jako hospodáři a celé hospodářství skutečně slouží pracujícím.

Potřebujeme strukturované společenské vlastnictví zahrnující - podle stupně vývoje výrobních sil a obsahu činnosti podniků - širokou škálu vlastnických forem od velkých státních podniků přes podniky národní, komunální a družstevní až k drobnému individuálnímu podnikání.

Stát, hospodářské centrum nevstupuje přitom do ekonomického procesu proto, aby nahrazoval ostatní činitele hospodářského pohybu, nýbrž aby pomocí ekonomických pravidel a nástrojů vytvářel podmínky pro optimální rozhodování podniků, efektivní užívání národních zdrojů, pro progresivní technickou orientaci. Tehdy se budou moci zájmy výrobců obracet ku prospěchu všech, přičemž se budou vytvářet kritéria tam, kde by tržní podněty samy nestačily, kde je třeba dát přednost sociálním, kulturním, prostě lidským hodnotám.

Hospodářskou koncepci, která by realizovala tento **cíl**, naznačil akční program strany. Ale dosud nebyla vypracována v tak konkrétní podobě, aby mohla ovlivňovat každodenní činnost lidí.

Nyní jde tedy o to, aby se z podnětu sjezdu vytvořil komplexní soubor opatření, jež by vedla k realizaci ekonomické reformy v duchu zásad vyslovených již v akčním programu a jež by mohla relativně brzy přinést obyvatelstvu dobré výsledky.

Všem delegátům byla rozdána analýza uplynulého vývoje a současného stavu našeho národního hospodářství. Z předloženého rozboru velmi zřetelně vyplývá, že překonání vážných obtíží, do nichž jsme se v důsledku neefektivního centrálně direktivního systému řízení ekonomiky a nepřiměřené extenzivní koncepce rozvoje dostali, bude nanejvýš svízelným procesem. Budeme muset překonávat nejenom objektivní překážky - hlubokou nerovnováhu mezi potřebami a zdroji, tíživé břemeno neracionální struktury výroby - ale navíc zápolit s navyklými způsoby byrokratického rozhodování.

Je sice pravda, že řídicí soustava si vytváří adekvátní řídicí aparát a že tedy systém socialistického tržního podnikání si vynutí typ nového vedoucího a odborného pracovníka: pracovníka vysoce kvalifikovaného, iniciativního, tvůrčího. Avšak nezapírejme si skutečnost, že náš řídicí aparát se jen těžko zbavuje oněch neblahých administrativních praktik, na které si po dlouhá léta direktivních metod rozhodování navykl.

Stojíme tedy před nesnadným úkolem. Dědictví, které nám zanechalo staré vedení v podobě neutěšeného stavu hospodářství, nám nedává do vínků příliš růžové perspektivy. Alespoň ne pro

bezprostřední budoucnost. Na druhé straně je zřejmé, že lidé budou posuzovat plody našeho obrodného procesu koneckonců nejenom podle demokratických svobod a národních záruk, nýbrž také a mnohdy především, podle hospodářských výsledků, kterých jsme dosáhli. Přitom si naši občané váží toho, když se jim jak o minulosti a přítomnosti, tak i o budoucnosti řekne pravda.

Každý pochopí, že nelze dnes slibovat modré z nebe. Zároveň je však naší povinností dát národům této země určitou reálnou perspektivu, která vychází z některých, zatím nesměle se rýsujících, avšak rozhodně již existujících pozitivních stránek hospodářského vývoje a která rozvine všechny možnosti efektivního růstu naší ekonomiky.

V minulosti měla primát vždy otázka, kolik jsme vyrobili, jak obstála naše produkce ve srovnání s jinými zeměmi. Při sestavování plánů, v průběhu jejich realizace a při hodnocení výsledků stála na prvním místě výroba. Dlouholetá přednostní výroba výrobních prostředků před výrobou spotřebních předmětů jen podtrhávala tento přístup, který svou logikou vedl ke známým ocelovým koncepcím a k výrobám pro výrobu.

Je pravda, že takovýto »akumulační model« ekonomického rozvoje má své opodstatnění v určité fázi vývoje, který nazýváme extenzivní industrializací. Svě opodstatnění může mít i podobná koncepce za určitých zvláštních podmínek, kdy je třeba z vnitřních nebo vnějších - ekonomických nebo i mimoekonomických - příčin přistoupit k urychleným strukturálním změnám. Takové momenty existovaly po válce v Československu a proto nelze popírat oprávnění určitých prvků industrializačního modelu v prvních poválečných letech. Lze nalézt i řadu důvodů pro jistou míru centralizace a direktivity řízení v tomto období.

Avšak setrvávání na industrializačním modelu a prohlubování centrálně administrativních forem řízení vedlo postupně k mrhání materiálovými zdroji a lidskými silami. Ekonomický růst mohl být v těchto podmínkách zachován pouze za cenu neracionálních vkladů, které byly v naprostém nepoměru ke konečnému výsledku, k finální spotřebě. Postupná ztráta efektivnosti vedla nakonec - po vyčerpání extenzivních zdrojů - ke ztrátě samotného růstu: v letech 1963-1964 stagnovalo naše hospodářství.

Navíc industrializace, v níž převažuje extenzivní růst výrobních sil, sama nepatří k dějinným úkolům socialismu. Je totiž rozporuplná: rozšiřuje výrobní síly rozmnožováním jednoduché průmyslové práce, zvyšuje výrobu při omezování spotřeby mas; zavádí vědecké řízení tím, že většinu lidí zbavuje účasti na řízení. Vymezuje si všeobecný vývoj na úkor vývoje většiny jednotlivců. Vlastní socialistický vývoj je možný teprve na takové úrovni, kdy se civilizační proces obrací od **extenzivní** industrializace, která kladla hlavní váhu na zprůmyslnění země, k **intenzivnímu růstu** výrobních sil, v němž se těžiště hospodářského vývoje přesouvá k zužitkování a přestavbě už existující průmyslové výrobní základny pomocí moderní vědy a techniky. A zároveň s tím k rozvoji služeb, předvýrobních oblastí a péče o člověka. To se rovná hledání přístupu k **vědeckotechnické revoluci**, která se začíná ozývat pod povrchem současného světa.

Nenalezne-li naše země postupně přístup k takovému vyššímu typu vývoje výrobních sil, k soudobé vědeckotechnické revoluci, nebude moci plně uskutečnit projekty humanizace práce; nebude moci postupně měnit povahu práce a zkracovat její délku; nebude moci přetvářet životní prostředí; nebude moci rozšiřovat životní proces pracujících; nedosáhne hojnosti, která by dovolila nejenom uspokojovat existující potřeby, ale také vytvářet nové vyšší lidské potřeby a s nimi rozvíjet lidské síly. To by znamenalo zůstat trvale pozadu za pokročilými zeměmi, anebo uvíznout ve slepé uličce konzumního systému.

Nová ekonomická soustava má uvolnit ony síly, které zabezpečí racionální využívání všech zdrojů intenzivního hospodářského rozvoje. A je nutno po pravdě přiznat, že přes plýtvání živou i mrtvou prací se v uplynulém období podařilo značně rozmnožit takové významné faktory ekonomického růstu, jako jsou základní fondy, počet vzdělaných odborníků a rozsah vědeckovýzkumné základny. Bylo však chronickou nemocí starého systému řízení, že toto rozsáhlé základní bohatství technických prostředků, kvalifikovaných pracovníků a výzkumných kapacit, které tvoří nezbytný předpoklad pro nastupující vědeckotechnickou revoluci, nedokázal racionálně využít. Při **racionálním** hospodaření se mohou tyto nashromážděné a zatím skryté intenzivní faktory růstu stát významnou hybnou silou naší ekonomiky.

Jedině cesta intenzivního rozvoje může také vyústit ve zvýšení osobní a společenské spotřeby. A vyšší životní úroveň vytváří opět zpětně nové impulzy pro ekonomický růst.

Plný rozvoj **osobní spotřeby** se musí stát v současné době prvním příkazem naší ekonomické aktivity. Myslím, že nejen dlouhodobě, nýbrž i v nejbližší perspektivě existují určité - byť zatím omezené - možnosti, které mohou nejširším vrstvám pracujících průkazně tuto skutečnost demonstrovat.

Mám na mysli taková opatření, která umožní zvážit osobní spotřebu v řadě oblastí, kde po léta existuje neuspokojená poptávka obyvatel. Cožpak by nebylo možné uvolnit výrazněji stavební kapacity a zvýšit výrobu stavebního materiálu v zájmu urychlení bytové výstavby a údržby bytového fondu? Předpokládá to ovšem přesun určitých stavebních výrob z průmyslové výstavby na občanskou sféru a to se jistě neobejde bez odpovídajícího zaměření ekonomických nástrojů a stimulů. Cožpak není možné dát na náš trh v blízké budoucnosti víc automobilů? Je věcí odborníků, aby hledali cesty, které by takové možnosti odhalily daleko výrazněji než dosud. Ať už se najde řešení ve zvýšení dovozu, v rozšíření výroby či ve zvýšení tuzemské kvóty na úkor vývozu, nelze věci odsouvat na dlouhé lokte.

Je jistě správné, že se hledají všemožně cesty pro zvýšení dovozu spotřebního zboží zejména tam, kde máme k dispozici příslušné platební prostředky. Je též užitečné a socialismu jediné prospěšné, když budeme zkoumat široce možnosti, které existují pro drobné osobní podnikání řemeslného a maloživnostenského charakteru ve službách všeho druhu. Jistě je řada dalších příkladů, kde lze zvýšením prodeje spotřebního zboží a rozšířením poskytovaných služeb dospět v relativně krátkém období k lepšímu uspokojování rozmanitých potřeb obyvatelstva. Bude věcí naší hospodářské aktivity a iniciativy na všech stupních řízení, aby se hledaly takovéto cesty.

Růst osobní spotřeby je nezbytným předpokladem, aby se člověk plně odpoutal od každodenních materiálních starostí, které jsou nám tak dobře známy a vyplývají z nedostatečně rozvinuté výroby a spotřeby předmětů osobního konzumu a služeb. Socialistická společnost má zároveň dost sil a možností, aby nepřipustila záporné stránky kapitalistické konzumní společnosti, jako je komerční zneužívání v takových sférách, kde dochází k ponižování lidské důstojnosti, k pěstování povrchní laciné zábavy, k manipulování vkusu a potlačování člověka.

Chceme-li těchto cílů dosáhnout, je očividné, že prvním a nezbytným předpokladem je existence vysoce výkonného, moderního, racionálního hospodářství. Tím naléhavěji tu vystupuje nutnost důsledně a nekompromisně uskutečňovat ekonomickou reformu.

V poslední době bylo několikrát právem řečeno, že z nové soustavy řízení bylo dosud zavedeno převážně to, co nikoho nebolelo. Zrušili jsme direktivitu velké většiny centrálně direktivních ukazatelů, zavedli jsme systém dodatečných odměn ve formě podílů na výsledcích, provedli jsme reformu velkoobchodních cen tak, aby při jednotných odvodech měly všechny obory možnost vyrábět rentabilně. Zachovali jsme však současně ve stejné nebo poněkud pozměněné podobě různé dotace, subvence, výhody a ochrany, které ve svém souhrnu znemožňují vznik ekonomického a tržního tlaku, bez něhož nový systém nemůže fungovat.

Vždycky, když změny v řízení dospívaly k hranici, kde hrozil střet zájmů, nedostávalo se sil dovést připravovaná opatření do konce a spíše se hledaly cesty, jak je obejít. Tak se nakonec zachovalo každému všechno, »co bylo jeho« už předtím. U většiny podniků vznikla poměrně příznivá důchodová situace, která však nevyjadřuje často rozdíly v efektivnosti.

V naší ekonomice dosud stále ještě přežívá základní logika administrativně direktivní soustavy, která konzervuje i strnulou strukturu výroby.

Fakticky jsme tak - alespoň doposud - nezměnili téměř nic na situaci, kdy vládne výrobce a nikoliv spotřebitel, dodavatel a nikoliv odběratel. Trh prodávajícího je stále metlou našeho hospodářství.

Důsledné prosazení zásady, aby rozhodující postavení v hospodářství měl spotřebitel, předpokládá skoncovat s dosavadním stavem. Je třeba postupně odstranit systém ochrany ekonomické zaostalosti. Na výrobní podniky musí dolehnout plný ekonomický tlak. Výhody budou moci v budoucnu pocítit jen ty výrobní a dodavatelské podniky, které budou vyrábět požadované zboží v odpovídajícím sortimentu a kvalitě, budou zavádět novinky a výrobu technicky zdokonalovat, budou

snižovat náklady a obměňovat výrobní program. Všechna hospodářsko-politická opatření budou muset směřovat k tomu, aby takovéto zdravé a náročné klima v hospodářství zavládlo.

Bude to znamenat nejen prospěch pro úspěšné hospodáře, avšak zároveň postih pro ty, kteří svými výkony neobstáli.

Vláda musí všestranně podporovat podniky, které jsou s to efektivně se prosadit na náročných trzích doma i v zahraničí. Současně však musí pomáhat podnikům, které budou potřebovat určitý čas k tomu, aby se vypořádaly s náročností otevřeného trhu. Podniky musí cítit tlak trhu, neměly by však být stavěny do bezvýchodné situace. Neefektivnímu podniku, který si dokáže vytvořit reálný program, jak se z neefektivnosti dostat, je však správné podat pomocnou ruku. Jen tak lze plně nastolit poměry, v nichž je zaručena prioritní spotřeba s výrobcem. Naše hospodářská politika by měla změnit dosavadní atmosféru, v níž převládá pocit, že lepší životní podmínky poskytuje stát ze společenských zdrojů a vytvořit klima, v němž lidé již od mládí vědí, že společnost jim poskytuje rovnou příležitost k uplatnění a že záleží na nich, jak ji využijí. Věřím, že takováto cesta, byť ne vždy populární, nalezne širokou podporu komunistů i celé naší veřejnosti, neboť jen tak se můžeme vymanit z přešlapování a průměrnosti, z nekázně a pohodlnosti.

Za klíčovou otázku ekonomické reformy považujeme osamostatnění podniků, z nichž chceme vytvořit samostatný ekonomický organismus s vlastní odpovědností, který bude zainteresován na progresivním vývoji, bude muset účelně hospodařit a přizpůsobovat se potřebám společnosti.

Vedle tvrdého ekonomického tlaku spojeného s hrozbou materiálního postihu a s podněcováním podle výsledků hospodaření se rodí staronový zdroj hospodářského pokroku, velká iniciativa našich pracujících. Zdá se, že se opět začínají objevovat praménky a snad i proudy důvěry. Tak alespoň chápeme dobrovolné dary a z vlastní vůle odpracované směny v naší vlasti. Obrozená vlna lidské iniciativy, to je činitel, který ač stěží měřitelný, může nesmírně pomoci v dalším našem hospodářském vývoji, a komunisté by ji měli všestranně podporovat.

Stejně jako v našem politickém životě, je i v hospodářství důvěra širokých vrstev pracujících ve správnost nastoupené cesty předpokladem a zároveň zárukou našeho dalšího postupu vpřed. V tomto směru by měly sehrát prvořadou úlohu naše podnikové rady pracujících. Právě jejich pomocí lze úspěšně probouzet, spojit a usměrnit nesmírné tvůrčí síly a schopnosti našich pracujících, dělníků, technicko-hospodářských pracovníků, řídicích kádrů tak, aby výsledný efekt jejich podnikání vedl k prospěchu jejich kolektivu i celé společnosti. Věříme, že rady pracujících z vlastní vůle a z vlastního přesvědčení postaví do čela takové ředitele, kteří svými vysokými odbornými schopnostmi, svou schopností řídit a rozhodovat, svým uměním získávat a vést lidi za úspěchy v socialistickém podnikání, svým významným dílem přispějí k úspěchu hospodaření.

Myslím, že není důvodu pro to, abychom pokládali vyhlídky našeho dalšího hospodářského vývoje za chmurné a málo nadějně. Bylo třeba líčit pravdivě onu neutěšenou situaci, kterou jsme zdědili. Nyní je správné ukázat celé veřejnosti, že z dnešní situace je východisko.

Cesta k hospodářskému rozmachu ovšem nebude lehká. Musíme počítat s překážkami a konflikty. I zde platí však zásada, že včasné a pravdivé vysvětlení i společný rozbor problémů za účasti co nejširších vrstev pracujících, zejména těch, jichž se rozhodnutí týká, pomůže vyřešit nejednu svízelnou situaci.

Soudružky a soudruzi,
přes obtíže hospodářství se postupně uskutečňuje sociální program zvyšování životní úrovně v souladu s akčním programem a prohlášením vlády. Jeho zdrojem je především poměrně rychlý růst mezd a příjmů obyvatelstva: zároveň jsou ze státního rozpočtu zabezpečována některá sociální opatření. Jde zejména o úpravu asi 300 000 nejnižších důchodů, dále o zvýšení přídavků na děti, prodloužení mateřské dovolené na 26 týdnů a zvýšení státní podpory při narození dítěte i některá další. Pro příští rok se připravuje zvýšení všech základních důchodů ze sociálního zabezpečení asi o 8 %, počítá se se zvýšením nejnižší výměry důchodu, se zlepšením sociálního zabezpečení účastníků odboje apod. Se zaváděním pětidenního pracovního týdne a se zkracováním pracovní doby se počítá od posledního čtvrtletí letošního roku. Sociální opatření uskutečňovaná v tomto příštím roce přinesou obyvatelstvu více než 5 mld Kčs ročně.

ROH požaduje ve svých programových úvahách zejména přestavbou soustavy základních mezd a přepracování celostátní koncepce vývoje mezd tak, aby byly odstraněny neodůvodněné rozdíly mezi jednotlivými odvětvími. To vyžaduje odstranit nedostatky v soustavě daně ze mzdy, zkracovat pracovní dobu, vytvořit systém vzdělávání a zvyšování kvalifikace, přístupný všem a umožňující rozvoj talentů, zlepšit pracovní, sociální a bytové podmínky, podmínky pracujících žen, mládeže atd.

Jsou to oprávněné požadavky a strana je podporuje. Jsou v zájmu pracujících, a proto tvoří i nedílnou součást její politiky. Je správné, aby ROH o nich jednalo s podniky a s vládou. Okamžitě přesahují sice jako celek velmi podstatně současné možnosti ekonomiky, postupně však mohou a musí být uspokojeny.

Soudružky a soudruzi,

v letošním roce se objevují některé kladné příznaky hospodářského vývoje. Roste ukončená výroba, poněkud se zvýšila efektivnost čs. hospodářství, což se projevuje v relativním poklesu materiálové spotřeby, v příznivějším vývoji celkové směnné relace mezi vývozem a dovozem. Rovněž v zemědělské výrobě lze očekávat vcelku povzbuzující výsledky.

V letošním roce došlo ke značnému růstu příjmů obyvatelstva; přitom však zatím v první polovině roku nedošlo ke zhoršení zásobování ani k prohloubení globální nerovnováhy na vnitřním trhu.

Tyto kladné rysy vývoje se však střetávají s trvající nerovnováhou v oblasti investic. Poptávka po výrobních investicích převyšuje jejich nabídku a stále nedochází k dostatečným změnám v zaměření investic do jednotlivých odvětví. V nově zahajované výstavbě zatím dále stoupal podíl těžkého průmyslu. Kdyby se tento vývoj potvrdil i v příštích obdobích, znamenalo by to další prodlužování dosavadních negativních tendencí v investiční výstavbě a tím v budoucí struktuře výrobní základny. Z oblasti investic vyvěrají hlavní inflační tlaky.

Struktura a teritoriální zaměření zahraničního obchodu spjatá ve značné míře s vývozem strojírenských výrobků zvláště do rozvojových zemí nás nutí poskytovat stále více úvěrů. Tak se poměrně příznivá obchodní bilance nepromítá do bilance platební, zvláště z krátkodobého hlediska.

Rychlý růst příjmů obyvatelstva v letošním roce se sice zatím nedostal do příkřejšího rozporu s růstem maloobchodního obratu a služeb, ale existuje zde potencionální nebezpečí zesílení inflačního vývoje, nebudou-li vytvořeny další impulzy pro zvýšení adaptability struktury výroby.

Vývoj národního hospodářství v roce 1968 je tedy možno charakterizovat jako rozporuplný; jeho pozitivní tendence narážejí na bariéry vytvořené neúplným zavedením nové soustavy řízení a proti starým negativním tendencím nebyly vytvořeny dostatečné zábrany. Dosud jsme nedosáhli bodu obratu. Nemá-li ovšem dojít ke zhoršení ekonomické situace, je třeba urychleně dokončit ekonomickou reformu.

Chceme vytvořit technicky vyspělou, moderní, výkonnou ekonomiku. Její vysoká efektivita má sloužit plně lidu této země, těm, kteří toto bohatství vytvořili.

Soudružky a soudruzi,

neoddělitelným podstatným znakem socialismu je, že jde o společnost **sociálně spravedlivou**. Budoucí náš rozvoj je nemyslitelný bez praktického uskutečňování tohoto ústředního požadavku socialistického učení.

Socialistická společnost ruší odvěké třídní výsady: vztahuje na všechny stejně princip práce, poskytuje všem rovnou příležitost k sebeuplatnění. Všeobecnost, s níž uplatňuje tyto zásady, zakládá vyšší typ sociální spravedlnosti: nerozevírá sociální rozdíly víc, než vyžaduje omezenost zdrojů, avšak zároveň respektuje mnohotvárnost potřeb a zájmů. Neutápí iniciativu a schopnost v nivelizaci. Neobětuje svobodu formální rovnosti.

Jako jednu ze svých nejrůznějších hodnot proklamuje socialismus **právo na práci**. Strach o existenci mizí z mysli našich pracujících. To ovšem nezaručuje právo na určitou - např. dosud vykonávanou - činnost bez ohledu na její účinnost a společenský význam. To znamená jistotu, že každému bude nabídnuta příležitost k práci v rychle se měnících podmínkách a že mu případně bude zaručena možnost přechodu k jiné práci, spolu s možností doplnit, zvýšit či změnit kvalifikaci.

Socialismus proklamuje **zásadu výkonu**, právo na odměnu podle zásluh a výsledku práce. To předpokládá, že každý bude zainteresován na ekonomicky ověřeném výsledku práce vlastní i svých spolupracovníků, celého podnikového kolektivu.

Socialismus konečně proklamuje **právo na lidské uplatnění a lidskou důstojnost**: Všem, kteří vstupují do života, dává příležitost k společenskému uplatnění podle jejich schopností. Těm, kdo pro svůj věk či zdravotní stav již nemohou pracovat, poskytuje odpovídající pomoc a lidsky důstojné životní podmínky.

Strana bude střežit důsledné zachování všech základních sociálních jistot. Bude přitom vycházet z toho, že jejich trvalým základem může být jen dynamický rozvoj hospodářství a celé společnosti. Nepřipustí však, aby se tento rozvoj uskutečňoval na úkor životní úrovně a lidského rozvoje, aby postihoval tu či onu sociální skupinu. Chceme překonat rovnostářství, abychom nastolili vztahy opravdové rovnosti, ale ne abychom porušili spravedlivé diference mezi sociálními skupinami. Musíme uplatnit důsledně ekonomické stimuly a podněty, ale ne na úkor humanitních principů, s nimiž socialismus stojí a padá. Musíme odmítnout i demagogické hlasy, které naši snahu sladit principy sociální spravedlnosti s měnícími se společenskými a ekonomickými podmínkami vydávají za ústup od principů, které chceme nejen zachovat, ale i očistit a pozdvihnout na vyšší úroveň.

Soudružky a soudruzi,

bytostnou složkou socialistického života je **kulturní rozvoj**, který chápeme v nejširším významu jako kultivaci životního prostředí, životního způsobu i samého člověka. Socialismus se nemůže spokojit s dosavadními podmínkami, kdy se kultura jevila jako oblast vytlačena na okraj života a bezmocná vůči civilizaci, pojaté jako sféra hrubého užitkářství. Chceme-li uskutečnit socialistické vztahy mezi lidmi a orientovat naše perspektivy na moderní proudy vědeckotechnické revoluce, musíme spoléhat na člověka s vysokými intelektuálními schopnostmi i s rozvinutými smysly, s dynamickou vůlí i citlivostí pro lidský smysl věcí. Musíme otevřít dokořán dveře pro každého, kdo je s to toto bohatství tvořit a společnosti předávat.

Socialismus se proto opírá o svobodný a autonomní **rozvoj vědeckého bádání**. Mezi revolučním dělnickým hnutím a vědou není vztah podřízení a kompromisu. Čím rozhodněji a nezaujatěji postupuje věda, tím více je v souladu se zájmy pracujících.

Věda a vědci v Československu dosáhli významných badatelských úspěchů. Přesto však se budeme snažit, aby se zdokonalila organizace a řízení vědy a výzkumu a zejména aby se upravily podmínky pro uplatnění výsledků vědy v praxi. Přednostně se budou rozvíjet ty oblasti, v nichž máme předpoklady být trvale na světové úrovni. To vše si vyžádá přirozeně i nové zákonné úpravy, jimiž budou zaručeny nezbytné podmínky pro svobodný rozvoj vědy a výzkumu.

Socialismus se právě tak opírá o svébytný **rozkvět umění**, vycházející ze svobodných tvůrčích zdrojů. Potřebuje proto plnou svobodu umělecké tvorby a všeobecné právo na zpřístupnění kulturních hodnot. Odsoudili jsme praxi, jež omezovala svobodu umělecké tvorby a zužování společenské funkce kultury a umění. Současná kulturní politika vytváří dobré podmínky pro svobodu umělecké tvorby i pro zpřístupnění kulturních hodnot všemu lidu. Důsledně tím navazujeme na nejlepší tradice naší politiky, kdy se k naší straně hlásili významní umělečtí tvůrci a podporovali její politiku. Obracíme se ke všem umělcům-komunistům v důvěře, že nám skutečně pomohou svým vlivem při uskutečňování současné politiky zaměřené na probouzení skutečně humanistického pojetí socialismu.

Socialismus se konečně opírá o **rozvoj vzdělanosti**. Potřebuje vzdělávací systém, jenž dovede využít způsobilosti každého člena společnosti jakožto společenské hodnoty a je mu trvale k dispozici. Socialismem možno nazvat jen takovou společnost, jež úroveň vzdělání předstihuje buržoazní zřízení.

Na základě kritické analýzy rozvoje naší školské soustavy budeme se svým politickým vlivem zasazovat, aby v co nejkratší době byl na skutečně vědeckých základech připraven nový školský zákon, který by vyjadřoval specifiku našich národních podmínek.

Prostředky, které byly na školství dosud věnovány, nestačily pokrýt rostoucí potřeby, zejména na vyučovací prostory a vybavení škol. Proto již akční program naší strany vytyčil požadavek podstatně

zvýšit prostředky přidělované na školství z národního důchodu, aby bylo možno plně uspokojit naléhavé potřeby školství. Vycházíme přitom z vědomí, že investice věnované na rozvoj výchovy a školství nejsou investicemi druhořadými, nýbrž naopak, dlouhodobě ovlivňují růst produktivní a kulturní úrovně všech občanů státu.

Strana oceňuje dosavadní obětavou práci učitelů. Bude se zasazovat o to, aby ve školách byly vytvářeny podmínky pro svobodnou tvůrčí atmosféru, spojenou se společenskou odpovědností pedagogů za socialistickou výchovu mládeže, aby každý pedagog měl možnost stát se výraznou osobností, a aby jeho společenské postavení a prestiž byla podložena i odpovídajícím hmotným zajištěním.

Soudružky a soudruzi,
naši socialistickou společnost chceme rozvíjet jako společnost hluboce internacionální.

I když jsme byli v celém polednovém období soustředěni především na vnitřní politické problémy, nezapomínali jsme, že jsme součástí těch sil, jež usilují o přeměnu světa, že jsme součástí mezinárodního socialistického společenství. Měli jsme a máme ctizádnost přispět k jeho úspěchu.

Uplynulých osm měsíců se stalo obdobím takové mezinárodní politické aktivity naší strany, jaká v historii této země nemá patrně obdoby. Nebyli jsme vedeni snahou získávat prvenství v množství styků, ale bylo to tím, že si to situace nutně vyžadovala.

Naše mezinárodně politická aktivita začala již v lednu, kdy jsme jednali v Moskvě se sovětskými soudruhy, pokračovala v únoru, kdy jsme jednali se soudruhy Kádárem a Gomulkou. V souvislosti s dvacetiletím Února setkali se v Praze nejvyšší představitelé bratrských stran socialistických zemí. I poté následovala celá řada schůzek a významných porad s představiteli stran a zemí, s nimiž nás spojují svazky spojenectví, přátelství a spolupráce, naposledy se soudruhy Titem a Ceaușcem.

Při těchto příležitostech jsme se snažili naše přátele a spojence zevrubně informovat o událostech v naší zemi.

V červnu a červenci došlo ke značné diferenciaci v postoji mnoha zemí a stran ve vztahu k československému vývoji. Některé bratrské strany začaly více poukazovat na záporné stránky naší situace a projevovaly obavy o osud socialismu v Československu. Nemohli jsme v této souvislosti přehlédnout, že kritika byla často spojována i s výhradami vůči nové politice strany.

Prokázali jsme v minulosti a i nyní, že se nevyhýbáme diskusím ani výměně názorů. Jsem však přesvědčení, že mezi bratrskými stranami musí existovat trvalý základ důvěry a že se musí důsledně uplatňovat zásada nezasahování do vnitřních záležitostí.

Není jistě nutné popisovat historii, která nakonec vedla k jednání v Čierné a v Bratislavě, protože je příliš čerstvá a dostatečně známá. Zrcadlí se v ní složitost problémů současného komunistického hnutí a socialistického společenství, složitý a bolestný přerod v chápání jeho jednoty ne jako monolitu, ale jako jednoty v rozmanitosti.

Nebylo to pro nás lehké období. Pro celou stranu a veřejnost bylo zřejmé, že jsme byli vedeni snahou zabránit vážnějším nedorozuměním s našimi přáteli a že jsme zároveň chtěli udělat vše, aby se na dialogu nemohly přizívat protisocialistické síly.

Stručně řečeno, odjžděli jsme do Čierné s dvěma úkoly: Za prvé obhájit naši polednovou politiku a za druhé zabránit vážnějšímu narušení spojeneckých a přátelských svazků se značnou částí evropských socialistických zemí včetně Sovětského svazu. Byli jsme v těchto úmyslech podporováni celou veřejností.

Rozumná dohoda, k níž nakonec po dlouhém jednání došlo, je podle našeho názoru optimální a v dané situaci jediným řešením. Tak také byla u nás přijata. S ulehčením přijala výsledky v Čierné a v Bratislavě i mezinárodní veřejnost. A tak nakonec po vyjasnění stanovisek, stala se tato historie vlastně dokladem, k jakým hlubokým změnám došlo v mezinárodním komunistickém hnutí od roku 1948. Myslím, že už samotné jednání a jeho výsledky jsou významnými doklady nového chápání jednoty komunistického hnutí.

Ukázalo se, že socialistické země své sporné problémy nejen mohou, ale i dokáží řešit metodami, které odpovídají oněm vysoce humánním cílům, o něž usilují.

Pro nás to byla vážná zkouška nového kurzu nastoupeného po lednu. Z ní vzešla definitivní porážka předlednových sil. Prokázalo se v ní velmi zřetelně, že naprostá většina strany i veřejnosti stojí za politikou, která usiluje o tvořivý přístup k socialismu.

Už několikrát po lednu jsme zdůraznili, že nechceme svá řešení vydávat za nic jiného než za tvořivé uplatnění socialistických cílů ve specifických československých podmínkách. Protože jsme se však ocitli ve středu zájmu evropského komunistického hnutí, jsme povinni nyní, po této mezinárodní zkoušce, precizněji než kdykoliv předtím formulovat svůj vztah k dnešnímu světu.

Cítíme se myšlenkou socialismu spjata s dělnickou třídou a pracujícími celého světa. Jsme součástí mezinárodního dělnického hnutí a spolubojovníky komunistických a socialistických stran. Pojí nás především přátelství se Sovětským svazem a bratrskými zeměmi socialismu. Máme plné porozumění pro pokrokové, demokratické, protimperialistické síly v kapitalistických zemích. Jsme solidární s národně osvobozeným hnutím třetího světa, s utlačenými a poníženými koloniálního systému. Aktivně spolupracujeme s příslušníky pokrokové vědy a kultury. Stojíme v řadách bojovníků za mír a přátelství mezi národy.

Považujeme za svou povinnost přispět k plnění svých internacionálních povinností právě uskutečňováním socialismu, jeho demokratických a humanistických myšlenek. Chceme to však uskutečňovat jako suverénní socialistický stát, jako strana, která v mnohotvárném živém hnutí zvedá svůj samostatný hlas, uplatňuje vlastní tvůrčí iniciativu.

Jsme a zůstaneme pevnou součástí socialistických a pokrokových sil angažovaných v zápase proti silám imperialismu a války a sociálnímu útlaku. Jsme však v tomto společenství součástí plně svrchovanou, suverénní.

To jsou východiska, z nichž neustupujeme, z nich naopak nyní chceme daleko aktivněji vycházet.

Naše snaha tvořivě přispět k světovému socialistickému hnutí se uskutečňuje ve velmi složité situaci, v rozpolceném světě, tváří v tvář možnosti imperialistické agrese, pokusů o nátlak i ideologickému ovlivňování. Ani k tomu však nelze přistupovat fatálně. Vycházet naopak z toho, že existují předpoklady pro snižování mezinárodního napětí. A i k tomu chceme přispívat svou aktivitou.

Jsme odhodláni plně se angažovat v úsilí o dynamický rozvoj mezinárodního komunistického hnutí a přispívat k tomu, aby správně postihovalo realitu vývojových procesů soudobého světa v celé rozmanitosti a složitosti a na tomto základě formulovalo své taktické a strategické postupy, zvyšovalo svou akceschopnost.

V mezinárodním komunistickém hnutí probíhá složitý proces myšlenkové obrody, inspirovaný XX. sjezdem [KSSS]. Jeho hlavní aspekty spočívají

- v úsilí o tvořivou marxistickou analýzu nových jevů ve světě;
- ve snaze překonat sektářské tendence k okolnímu světu;
- ve formování nového pojetí jednoty a internacionalismu uvnitř komunistického hnutí.

Začali jsme se v lednu aktivněji angažovat a budeme i nadále v duchu akčního programu dělat vše pro pozitivní rozvíjení tohoto procesu.

Budeme rozvíjet dvoustranné kontakty s jednotlivými bratrskými stranami. Budeme však také usilovat o prohloubení styků se socialistickým a pokrokovým hnutím, které o tyto styky projeví zájem. Chceme se také aktivně podílet na společném úsilí bratrských stran a upevnění jednoty mezinárodního komunistického hnutí. Proto jsme uvítali a podporujeme myšlenku světové porady komunistických stran, která se bude toho roku konat v Moskvě. Spatřujeme v ní prostředek k překonání současných obtíží v komunistickém hnutí. Její poslání vidíme především v tom, že účastníci reálně ocení současnou situaci ve světě, v komunistickém hnutí a vytyčí všem přijatelné, splnitelné a dostupné cíle dalšího postupu. Jen tak je možné upevňovat jednotu. Nechceme přeceňovat možnosti, které porada má, domníváme se však, že může přispět k postupnému řešení nahromaděných otázek.

Příčiny vážných komplikací v komunistickém hnutí jsou podle našeho názoru v tom, že jsme v posledních letech nedostatečně přihlíželi k dynamice světového vývoje, nedoceňovali některé nové společenské jevy, že komunistické hnutí spíše registrovalo místo toho, aby se pokoušelo stát v čele vývoje. Druhý okruh příčin je v tom, že nedostatečné respektování různorodosti podmínek, v nichž se

komunistické hnutí rozvíjí, nedává dost možností sjednotit postup při plnění hlavních jeho internacionálních úkolů.

Konkrétní internacionální povinnosti jednotlivých stran chápeme jako výsledky jejich společné dohody. Zdůrazňujeme přitom, že žádná strana nemá právo na monopolní interpretaci socialismu a na její vnucování ostatním. Každá strana je povinna hledat správný vztah mezi internacionálními a národními momenty ve své politice, vycházejíc z vědomí odpovědnosti před vlastním lidem i před celým mezinárodním revolučním hnutím. Jen respektování práva každé strany na samostatnou tvůrčí realizaci společných cílů ve vlastní zemi vytváří reálný základ pro spolupráci a společný postup a je předpokladem dalšího rozvoje socialismu ve světě.

Podobně jsou koncipovány zásady, které komunisté prosazují a budou prosazovat v politice státu. Jsme socialistickým státem a tím je dáno i naše místo v procesu, který probíhá v současném světě. Se socialistickými zeměmi nás pojí společný zájem obrany socialismu, zájem na dalším rozvoji socialismu ve světě.

Komunistická strana Československa vychází a bude vycházet z těchto zásad při formování své politiky, kterou chce uplatňovat ve vládě a v Národní frontě. Těžištěm této politiky je orientace na přátelství a spojenectví se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi, které je pevně zakořeněno ve vědomí našeho lidu. Naše pevné svazky s evropskými socialistickými zeměmi přinesly své plody i v podobě společného a významného vkladu do mírového úsilí lidstva, do snah o pokrok a dorozumění mezi národy. Jsme přesvědčeni, že jednota socialistických zemí se bude nadále upevňovat.

Dosavadní zkušenost nás přesvědčuje, že pro vytvoření účinného uvědomělého vztahu našeho obyvatelstva, zejména mladé generace, k našim přátelům nestačí odůvodňovat přátelství pouze historickými tradicemi a společnými ideovými cíli. Toto přátelství bude pevné tehdy, jestliže důsledně a za všech okolností budeme dbát, aby byly dodržovány principy vzájemné úcty, svrchovanosti a rovnoprávnosti. Musíme přitom široce a pravdivě informovat naši veřejnost o vývoji v socialistických zemích a umožňovat široké kontakty, které umožní neformální výměnu názorů, přispějí k otevřené myšlenkové konfrontaci ve všech oblastech lidské činnosti.

Nespátřujeme nic nenormálního v existenci rozdílných pohledů jednotlivých socialistických zemí na ty či ony otázky. Naopak je třeba vždy s porozuměním brát v úvahu názory druhých a snažit se nalézt vzájemně prospěšná a přijatelná řešení.

V duchu těchto zásad budeme posuzovat své svazky se socialistickými zeměmi. Např. podpora RVHP pramení jak z našeho internacionalistického chápání důležitosti hospodářské síly socialistického společenství, tak z charakteru ekonomiky našeho státu, který si přímo vyžaduje maximální zapojení do mezinárodní dělby práce. Chceme i nadále přispívat ke zdokonalení mechanismu v RVHP, která ani zdaleka nevyčerpala všechny možnosti.

Aktivní je i náš přístup k otázkám členství ve Varšavské smlouvě. Věrnost spojeneckým závazkům vytvořených Varšavskou smlouvou, je trvalým základem naší politiky a tento základ jsme také rozhodnutí důsledně hájit.

Prostorem, v němž se československá zahraniční politika především pohybuje, v němž realizuje své národní zájmy a v němž také může efektivně působit ve prospěch internacionálních zájmů socialismu, je Evropa. Vzhledem ke svému geografickému položení, historickému vývoji a tradicím, ekonomické vyspělosti, tradičním kontaktům s evropským východem i západem, může Československo sehrát závažnou úlohu v úsilí o evropskou spolupráci.

Ústředním problémem evropské politiky je zajištění bezpečnosti na našem kontinentě. Proto považujeme za nutné upevňovat akční jednotu všech demokratických a mírových sil v Evropě v duchu karlovarského prohlášení z roku 1967. Při koncipování československé zahraniční politiky měli bychom vycházet z vědomí výlučné zodpovědnosti československého lidu za osud socialismu v československém národním a státním rámci. Měli bychom aktivněji přispívat k vytváření příznivějšího ovzduší pro řešení základních problémů současné evropské situace a také aktivněji přispívat k rozvoji evropské hospodářské a vědeckotechnické spolupráce.

V kontextu evropské bezpečnosti chápeme i německou otázku. Především plně podporujeme NDR, s níž nás pojí spojenecké svazky a společná příslušnost ke společenství socialistických zemí. Velmi nám záleží na vnější bezpečnosti NDR a na jejím mezinárodním uznání.

Usilujeme však také o normalizaci vztahů s druhou částí Německa - s NSR. Předpokladem normalizace však je, že vláda NSR uzná realitu výsledků války a poválečného vývoje včetně anulování mnichovské dohody a že se zřekne jakýchkoliv nároků vůči suverénním socialistickým státům.

Vycházíme z toho, že základním principem, který je nutno bezpodmínečně uplatňovat ve vztazích mezi státy ve světovém měřítku, je zásada mírového soužití. Na tomto principu rozvíjíme svou politiku a chceme přispět k tomu, aby se stal obecně přijatým základem mezinárodních vztahů.

Protikladnost socialismu a kapitalismu nevylučuje možnosti obchodních a kulturních styků mezi všemi státy, pokud respektují zásadu rovného s rovným. Strana podporuje takové styky s kapitalistickými státy, které nebudou v rozporu s našimi socialistickými a národními zájmy.

Soudružky a soudruzi,

hlavní směry příštího vývoje, o nichž jsem hovořil, zakládají ve svém celku novou podobu socialistické společnosti, k níž chceme dospět. Jsme si vědomi, že své programové cíle můžeme zatím formulovat jen velmi obecně. K poslání strany a k podstatě socialismu však patří cílevědomost, programovost jejího řízení. Nerozlučnou složkou obrody socialismu a strany je proto překonání dosavadní programové slabosti v našem hnutí.

Akční program byl prvním krokem v tomto směru. Navrhujeme, aby se XIV. sjezd přihlásil k jeho linii a schválil ji jako směrnici pro nejbližší dobu. Nemůžeme však napříště pracovat bez vlastního programu strany. Skutečnost, že naše strana v minulosti - přes několik slibných návrhů v samotných počátcích v 30. letech a znovu v době hledání československé cesty k socialismu - neměla dosud vlastní program, musíme pokládat za nenormálnost, jež do života společnosti i strany vnáší prvky svévole a pomáhá konzervovat staré představy o socialismu. V ovzduší svobodné výměny myšlenek, kdy se strana uchází o důvěru veřejnosti a především mladé generace - jejíž přirozený zájem nejvíce přesahuje do budoucnosti - je program strany nepostradatelnou součástí demokratického a socialistického vývoje.

Nechceme ovšem vnucovat společnosti hotovou koncepci. Chceme otevřít tvorbu programu ve veřejnosti na podkladě soutěže myšlenek. Za široké účasti vědecké a kulturní obce by měl být v nejbližších letech připraven návrh, který by strana předložila k dlouhodobé veřejné diskusi a který by se stal základem jednání XV. sjezdu.

Představujeme si, že by šlo o program, který by se opíral o tvůrčí marxismus, o poznatky soudobé vědy i o celou sumu zkušeností socialistického hnutí ve světě; který by propracoval model socialismu, jak se utváří v našem obrodném procesu a zasadil jej do širších komunistických perspektiv; který by nabídl naší společnosti - a hlavně naší mladé generaci - projekt humanistické varianty moderní civilizace.

Tak by se zobrazil v programu strany obraz socialistické společnosti, který vlastně dlouhá léta žije v srdcích našich lidí a který náš obrodný proces postavil do středu našich snah: Obraz společnosti, zbavené třídních protív a vykořisťování člověka člověkem, založené na jednotě a rozmanitosti sociálních zájmů; společnosti svobodné, demokraticky organizované, v níž všechna moc patří pracujícím; společnosti hluboce internacionální, s rovnoprávnými, suverénními národy; společnosti sociálně spravedlivé, v níž každý má příležitost k sebeuplatnění a každý dostává podle zásluh a výsledků práce; společnosti postavené na všeobecném spojení práce a podnikání, disponující pružnou ekonomickou soustavou plánovitého využití trhu; společnosti průmyslově vyspělé, intenzivně rozvíjející výrobní síly; společnosti kulturně žijící a kvalifikovaně řízené svou revoluční avantgardou; společnosti umožňující bohatstvím svých zdrojů důstojný život a soudružské vztahy vzájemné spolupráce mezi lidmi; společnosti otevírající postupně prostor pro rozvoj lidské osobnosti.

Budou-li tyto socialistické přeměny uplatněny ve svém celku, povedou podle našeho předpokladu k osvobození tvořivých lidských sil, k rozvoji schopností a talentů našich pracujících, který se na určitém stupni ukáže jako východisko nových přeměn a nakonec jako rozhodující faktor společenského vývoje, jako elementární síla naší doby. Právě tato humanistická myšlenka tvoří jádro socialismu a

komunismu. Právě na ní se zakládají nejhlubší naděje naší revoluce. Máme všechny důvody předpokládat, že v naší zemi v současných podmínkách nalezneme dostatek lidských zdrojů, o něž můžeme opřít socialistický vývoj.

Uvědomujeme si přitom exponovanost a obtížnost svého postavení v srdci Evropy, na křižovatce dějinných a kulturních proudů, v konfliktech politických a sociálních systémů, v boji mezi kapitalismem a socialismem. Pokládáme za svou povinnost založit pevně, nevyvratitelně kořeny socialismu v této zemi, udělat jej vlastním domovem pro každého vlastence této země i přitažlivým obrazem moderní společnosti pro každého pracujícího, pro každého kulturní člověka. Nepovažujeme však tento model socialismu za příklad, který bychom chtěli nabízet jiným národům. Pokud je ve zvláštních podmínkách i dějinných tradicích našeho lidu něco obdobného podmínkám a tradicím druhých národů, najdou si je ony samy bez našich návodů a rad.

Socialismus v Československu bude pevný a přitažlivý pouze tehdy, jestliže v jeho formách najdou oba naše národy možnost vlastní seberealizace a poznají smysl svých dějinných tradic; jestliže v něm shledají pravdivé vyrovnání s otázkami, jež na všech stranách doléhají na soudobého člověka, jež v celém světě vyvolávají nejistotu a kvas.

SÚA - A ÚV KSČ, f. 02/1, a.j. 119, b. 1a (P 4718). - Cyklostyl. 81 s.